

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

DĚTI ŠOA – UMĚLCI A LITERÁTI
CHILDREN OF THE SHOAH – ARTISTS AND
AUTHORS

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Anežka Štulíková

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Pokorová, Ph.D.

Plzeň, 2023

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

Jméno a příjmení: **Anežka ŠTULÍKOVÁ**
Osobní číslo: **P20B0354P**
Adresa: **Poděbradova 704, Chodov, 35735 Chodov u Karlových Var 1, Česká republika**
Téma práce: **Děti šoa – umělci a literáti**
Téma práce anglicky: **Children of the Shoah – artists and authors**
Jazyk práce: **Čeština**
Vedoucí práce: **Mgr. Markéta Pokorová, Ph.D.**
Katedra českého jazyka a literatury

Zásady pro vypracování:

Terezín
Kultura v Terezíně
Časopisy a bezzejmenní
Děti šoa
Didaktický potenciál tématu

Seznam doporučené literatury:

HOLÝ, Jiří ed. Cizí i blízí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.
PAVLÁT, L. Židé – dějiny a kultura. vyd. 4. Praha: Židovské muzeum, 2007. ISBN 978-80-86889-59-7.
RANKOVÁ, Aneta a Hana POVOUNÁ, ed. Motýla jsem tu neviděl: dětské kresby a básně z Terezína. 4. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2013. ISBN 978-80-87366-29-5.
PRESSBURGER, Chava. Deník mého bratra: Zápisky Petra Ginze z let 1941-1942. Praha: TRIGON, 2004. ISBN 80-86159-54-X.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Markétě Pokorové, Ph.D., za vstřícnost, ochotu, cenné rady a komentáře a celkovou pomoc při zpracování této práce.

Obsah

ÚVOD	9
1. TEORETICKÁ ČÁST	12
1.1 TEREZÍN.....	12
1.1.1. KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY	12
1.1.2. HISTORIE TEREZÍNA	13
1.1.3 DĚTI V TEREZÍNĚ.....	17
1.1.4. JIŘÍ WEIL A ZPROSTŘEDKOVÁNÍ DĚTSKÝCH KRESEB A BÁSNÍ SVĚTU	19
1.2 KULTURA V TEREZÍNĚ.....	20
1.2.1 VÝTVARNÉ UMĚNÍ.....	20
1.2.2. DIVADLO	22
1.2.3. LITERATURA.....	24
1.2.4. HUDBA	25
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	27
2.1. ČASOPISY A BEZEJMENNÍ.....	27
2.1.1. VEDEM	27
2.1.2. KAMARÁD	32
2.1.3. RIM RIM RIM	37
2.1.4. DOMOV.....	42
2.1.5. DALŠÍ ČASOPISECKÁ TVORBA	43
2.1.6. BEZEJMENNÍ	44
2.2. DĚTI ŠOA.....	48
2.2.1. CHLAPECKÝ DOMOV 1 – „JEDNIČKA“	49
2.2.2. PETR GINZ	51
2.2.3. HANUŠ HACHENBURG	59
2.2.4. ZDENĚK ORNEST	66
2.2.4 JIŘÍ BRUML.....	70
2.2.5. JIŘÍ KURT KOTOUČ	72
2.2.6. JIŘÍ BRADY	72

2.2.7. HANUŠ BECK	73
2.2.8. FRANTA BASS.....	74
2.2.9. KOMPARACE MOTIVŮ.....	77
2.3. DIDAKTICKÝ POTENCIÁL TÉMATU	79
2.3.1. PRACOVNÍ LIST.....	81
ZÁVĚR	86
POUŽITÁ LITERATURA.....	88
LITERATURA.....	88
INTERNETOVÉ ZDROJE	88
OBRÁZKY	93
PŘÍLOHY	95

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je zaměření se na uměleckou tvorbu dětí židovského původu v ghettu Terezín s důrazem na tvorbu literární. Mimo toho je zde také věnován prostor okolnostem vzniku terezínského ghetta a jeho funkci ve válečných dobách, přičemž toto je klíčové pro pochopení kontextu tvoření autorů. Práce se zabývá i didaktickým přesahem tématu, jakým je například pohled dětského čtenáře na texty dětí pocházejících z rodin vyznávajících judaismus a problematika týkající se přístupnosti a lepšího pochopení textů vzhledem k věku autora a čtenáře. V neposlední řadě se práce zaměřuje na komparaci motivů objevujících se napříč texty.

Klíčová slova: Terezín, ghetto, děti, židovský původ, kultura, literární texty, motiv

Abstract

The subject of this thesis is the examination of art created by children of Jewish origin/heritage in the Theresienstadt Ghetto with an emphasis on literature. Besides this there is also space dedicated to the circumstances of the ghetto's founding and its function during wartime, since this information is crucial for understanding the context of the authors' works. The thesis also deals with the topic of didactic overlap of the subject, such as the perspective of the child-reader on texts written by children from families which practice Judaism, the matter of approachability or the level of understanding of the texts in regards to the age of the author and the reader. Last but not least, the thesis also focuses on the comparison of particular motives occurring throughout the texts.

Key words: Terezín, ghetto, children, Jewish origin, culture, literature, motive

ÚVOD

Některé záležitosti druhé světové války zůstávají stále stejně palčivými i téměř 80 let poté, co byl tento válečný konflikt ukončen. Jednou z nich je holocaust neboli šoa¹. Tato událost se týkala Židů² napříč Evropou, českoslovenští nebyli výjimkou. Takzvané „konečné řešení židovské otázky“ bylo hlavním programem nacistického Německa, jehož cílem bylo vyhubení celého židovského etnika. Holocaust se však netýkal pouze židovského národa, ale také homosexuálů, Romů, Slovanů a jiných v očích nacistů nepohodlných skupin. Celá tato událost se stala o to tragičtější, že se týkala všech věkových skupin neohledě na pohlaví.

Židé na našem území byli systematicky pronásledováni a od listopadu 1941 deportováni do města Terezín, kde pro ně nacisté zřídili ghetto.³ Přes prvotní velmi přísné zákazy byl brzy povolen kulturní život, aby byl Terezín reprezentativním obrazem domnělé nacistické blahosklonnosti. Kultura byla jednou z mála radostí, kterou si mohli vězni zpříjemňovat život v ghettu. I ti nejmladší byli umělecky velmi aktivní, ať už literárně, divadelně či výtvarně.

A právě umělecká tvorba dětí vězněných v Terezíně je hlavním tématem bakalářské práce. Téma bylo zvoleno kvůli básni „Zahrada“ od Franty Basse, která ve mně zanechala nejen touhu po tom dozvědět se více o tématu, ale taktéž silný emoční prožitek.

¹ Termín holocaust, jenž je řeckého původu, označuje v Bibli zápalnou oběť, byl použit v přeneseném významu. Židé však odmítají náboženské souvislosti, které používání tohoto termínu vyvolává. Pro tragédii se tedy užívá i hebrejského biblického slova šoa, které znamená záhubu, zmar, zničení.

² V práci je užito zápisu Žid s velkým písmenem (vyjma některých citací), které označuje příslušníka národa. Tento zápis byl zvolen nejen kvůli jeho užití v pramenech, ale i jako symbol úcty.

³ Památník Terezín. *Ghetto Terezín* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2017 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ghetto-terezin>.

Zahrada

Zahrádka malá

plná růží, voní

cestička je úzká

chlapeček prochází se po ní.

Chlapeček malý, hezoučký

jak poupě rozkvétající

až poupě rozkvete

chlapeček už nebude.⁴

Výhradně se práce zaměřuje na děti židovského původu do osmnácti let, které byly umělecky aktivní, ať už psaly divadelní hry, básně, či kreslily či malovaly obrazy. Dále se zabývá motivy napříč jednotlivými díly, srovnává je, hledá shodné i rozdílné myšlenky. Věková hranice osmnácti let byla zvolena zejména kvůli současným zvyklostem a definici zletilosti platné v legislativě, ale i z důvodu většího rozsahu děl k následnému rozboru.

Práce je rozdělena na dvě části, a to na teoretickou a praktickou. Teoretická část popisuje konečné řešení židovské otázky, okolnosti vzniku terezínského ghetta, jeho historii a kulturu v něm se odehrávající. Praktická část se fokusuje nejen na konkrétní autory a rozbor některých jejich děl a didaktický potenciál tématu, ale i na představení časopisů vzniknuvších v Terezíně a na jejich autorský kolektiv. Tato část práce vzniká

⁴ Zahrada. In: FRANKOVÁ, Anita a Hana POVOLNÁ. *Motýla jsem tu neviděl: Dětské kresby a básně z Terezína*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1993, s. 47. ISBN 80-85608-06-5.

částečně za spolupráce s paní Mgr. Michaelou Dostálovou, která je pracovnící Dokumentačního oddělení Památníku Terezín.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 TEREZÍN

V pevnostním městě Terezín, které se nachází v dnešním Ústeckém kraji, bylo ve 40. letech minulého století zbudováno ghetto, do kterého nacistická správa umisťovala pronásledované Židy, pro většinu z nich to však byla jen mezistanice před cestou do vyhlazovacích táborů na východě Evropy. A právě systematické vyvražďování Židů, v současnosti známé jako holocaust či šoa, bylo součástí tzv. „konečného řešení židovské otázky“.

1.1.1. KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY

Roku 1933 se v Německu k moci dostává NSDAP vedená Adolfem Hitlerem. Byl to právě Adolf Hitler, kdo byl zarytým odpůrcem židovského obyvatelstva. Už v prvním vydání „Mein Kampf“ z roku 1925 poznamenal, že „bylo povinností státní moci štváře nemilosrdně vymýtit“.⁵ Dle jeho názoru byla „árijská rasa“⁶ předurčenou vrstvou a tou jedinou skupinou obyvatelstva, která byla dostatečně kompetentní k tomu, aby vládla a ovlivňovala osudy dalších lidí. Rasová teorie tak tvoří základ jeho dějinné filozofie, a právě árijci byli údajně nositeli geniálních myšlenek, jež utvářejí svět a uskutečňují pokrok lidstva.⁷

Myšlenky a názory byly jen začátkem počínající katastrofy. Následovalo ustanovení norimberských zákonů, které měly chránit árijskou krev a čest, což v praxi znamenalo, že smíšené sňatky už nebyly nadále tolerovány, stejně tak mimomanželské svazky. Pověřené úřady na základě rodných listů a jiných dokumentů stanovily rasovou

⁵ In: SEEMANN, Richard. *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*. Středoluky: Zdeněk Susa, 2008, s. 14. ISBN 978-80-86057-51-4.

⁶ Tradičně byli vnímáni jako árijci Indové, později se tento termín rozšířil na všechny příslušníky indoevropské jazykové rodiny; v rasovém kontextu se slovo „árijský“ později stalo synonymem pro výrazy „nordický“ a „germánský“; dle nacistické ideologie byla árijská rasa vnímána jako čistá a privilegovaná, její příslušníci se považovali za „nadlidi“

⁷ In: SEEMANN, Richard. *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*. Středoluky: Zdeněk Susa, 2008, s. 14. ISBN 978-80-86057-51-4.

příslušnost jednotlivých obyvatel, přičemž vycházely z původu prarodičů.⁸ Ti, kterým úřady prokázaly židovský původ, postupně přicházeli o téměř veškerá práva, ať už se jednalo o zákaz vykonávání živnosti, zabavování majetku, okleštění kulturního a společenského života, nebo například o vymezení vozů v hromadné dopravě, hodin, kdy si mohou jít nakoupit apod.

Situace se však neustále přiostrňovala, až roku 1938 vyústila v tzv. křišťálovou noc, během které byly rozbíjeny a vypalovány nejen židovské domy a obchody, ale i synagogy.

Antisemitismus propagovaný Hitlerem se postupně začal objevovat i v Německem okupovaných územích, Československo, od března 1939 Protektorát Čechy a Morava, nevyjímaje. I zde docházelo již od odstoupení Sudet Německu po uzavření mnichovské dohody roku 1938 k vysídlování židovského obyvatelstva a systematické diskriminaci.

Roku 1942 se ve vile ve Wannsee konalo zasedání, které mělo ustanovit „konečné řešení židovské otázky“ a celou tuto operaci zkoordinovat. Setkání samotné však žádný přelom v této záležitosti nepředstavovalo, jelikož vyvražďování Židů na východě Evropy už dávno probíhalo. Avšak došlo zde k domluvě o zřízení starobního ghetta na území Protektorátu Čechy a Morava. Tuto roli skutečně plnilo od roku 1942 terezínské ghetto.⁹

1.1.2. HISTORIE TEREZÍNA

Pevnost Terezín byla vystavěna během 18. století a jejím hlavním účelem bylo chránit zemi před nepřátelskými vojsky, která táhla do země v období prusko-rakouských válek. Samotná pevnost se skládá ze tří částí, a to Hlavní pevnosti, Malé pevnosti a opevněného prostoru. Terezín patří mezi nejdokonalejší fortifikační stavby na světě, ať už po stránce strategické, či po stránce stavební. V boji se však pevnost nikdy neuplatnila, jelikož se jí nepřátelská vojska vždy raději vyhnula. Malá pevnost poté sloužila jako

⁸ Viz příloha 1.

⁹ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Konference ve Wansee (1942)* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pocatek-masoveho-vrazdeni/konference-ve-wannsee-1942/>

vojenská věznice, v níž se ocitla řada politických a vojenských odpůrců habsburské monarchie.¹⁰ Malá pevnost se během druhé světové války stala nechvalně proslulým židovským ghettem.

Jak již stojí zmíněno výše, postupná likvidace evropských Židů se stala hlavním bodem programu nacistického Německa na cestě k ovládnutí Evropy. Hitler žádal, aby Židy prioritně deportovali z Německa, Rakouska a Protektorátu Čechy a Morava. Po nástupu Reinharda Heydricha do funkce říšského protektora v září 1941 se tento proces značně urychlil. Hned z kraje října 1941 uspořádal Heydrich poradou nejužšího štábu, kde se rozhodlo o deportaci několika tisíc Židů z území protektorátu do ghatt v Minsku. Ostatní Židé měli být před odvečením na východ soustředěni v ghettu na české půdě, a právě k tomuto účelu nacisté zvolili Terezín. Ten plnil funkci tzv. „soustředovacího a průchozího tábora“. Na přípravě ghatta k provozu se značným dílem podílela i Židovská náboženská obec v Praze. Tento akt měl v Židech vyvolat mylnou iluzi o tom, že se ghetto stane bezpečným samosprávným celkem, kde bude moci židovské obyvatelstvo v klidu žít až do skončení války. Toto promyšlené jednání mělo udržet klid v řadách budoucích obětí genocidy, kterou holocaust bezesporu byl, a zároveň tím chtěli nacisté získat čas pro dotažení plánu na jejich postupnou likvidaci, aniž by byl jakýmkoliv způsobem narušen život v Protektorátu.

Ke konci listopadu roku 1941 do Terezína, konkrétně do Sudetských kasáren, dorazila skupina bezmála čtyř set mladých židovských mužů, kteří byli příslušníci tzv. komanda výstavby, jehož hlavní úloha spočívala v přípravě dalších objektů ve městě před příjezdem dalších transportů, které do Terezína začaly přijíždět od posledního listopadu téhož roku. První transport do Terezína byl však vypraven již 24. listopadu 1941, první deportační transport z Terezína na východ 9. ledna 1942.¹¹ Terezín plnil tuto nacistickým režimem přisouzenou funkci až do 28. října 1944. V tento den odtamtud odjel poslední transport do Osvětimi.

¹⁰ Pevnost Terezín. *Historie pevnosti Terezín* [online]. Terezín: Pevnost Terezín, 2019 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://fort-terezin.cz/historie-pevnosti-terezin/historie-pevnosti.html>

¹¹ In: PAVLÁT, Leo a kolektiv. *Židé – dějiny a kultura*. Třetí doplněné vydání. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 69. ISBN 80-868898-11-4.

Lidé, kteří byli nacistickou správou zařazováni do transportů, dostávali předvolání s instrukcemi obsahující nejen shromaždiště, na které se mají dostavit, ale i maximální povolený objem zavazadel, jenž činil 50 kg na osobu, všichni ostatní majetek museli před odjezdem odevzdat.

Po příjezdu do Terezína byli lidé umisťováni do hromadných ubikací s žalostnými podmínkami. Nejprve zůstávaly celé rodiny pohromadě, ale nakonec docházelo k jejich rozdělování, což mělo za následek postupné zvýšení úrovně stresu vězňů a náporu na jejich psychiku obecně.

Terezín však neplnil pouze funkci soustředovací, ale i propagandistickou. Terezín měl být kromě mezistanice před cestou na východ i ghettem pro staré Židy a taktéž pro německé, rakouské a „privilegované“ Židy, kteří získali ocenění za zásluhy vykonané během první světové války. Propagandistická funkce tábora, která měla zakrýt krvavou pravdu „konečného řešení“, se stávala stále dokonalejší, jelikož nacisté Terezín pak nevydávali už jen za starobní ghetto, ale dokonce za židovské sídliště, které mělo sloužit jako příprava na samostatný židovský stát, který by po válce mohl být zřízen. Avšak realita se od této do světa reprodukováné propagandy značně lišila. Deportace do Terezína neznamenal, že by zde mohli všichni němečtí, rakouští a holanští Židé zůstat. Na 26 000 jich bylo odvedeno do vyhlazovacích táborů na východě.¹²

V červenci roku 1942 se Terezín stal definitivně koncentračním táborem, přičemž během léta se zhroutily veškeré základní životní funkce celého města. Až 6 000 nově deportovaných vězňů bylo nuceno pobývat na nepřipravených půdách bez přístupu k vodě, dennímu světlu a bez přítomnosti jakýchkoliv hygienických zařízení včetně toalety. Mnozí spali na holé zemi, jiným nezbylo nic jiného než se uchýlit do temných kasematů, jejichž vlhkost dosahovala takových hodnot, že již před válkou nenašly využití, a to ani jako skladiště. Situace se neustále zhoršovala, zásobování elektřinou a vodou bylo čím dál zoufalejší, už tak nedostatečná strava se stala ještě horší poté, co kuchyně nestíhaly vařit pro tolik lidí, navíc se jídlo podávalo ve většině případů studené. Kvůli katastrofální hygieně v celém Terezíně a nedostačujícímu počtu latrín vypukly epidemie.

¹² PAVLÁT, Leo a kolektiv. *Židé – dějiny a kultura*. Třetí doplněné vydání. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 70. ISBN 80-868898-11-4.

Ústředna gestapa sídlící v Berlíně vyřešila tento problém tím, že přikázala odbavovat větší počet transportů směrem na východ. Jen mezi zářím a říjnem 1942 odjelo do Treblinky 10 transportů z Terezína s celkem osmnácti tisíci Židy. Všichni byli v den svého příjezdu zavražděni v plynových komorách. Dalších pět tisíc vězňů bylo mezi 14. červencem a 22. zářím 1942 zlikvidováno v Malém Trostinci nebo na cestě tam. Dne 26. října 1942 odjel z Terezína první transport do Osvětimi – Birkenau. Stejným směrem pak už bez výjimky směřovaly všechny další terezínské východní transporty.¹³

Životy a osudy vězňů byly v rukou nacistické táborové komandatury SS, v jejímž čele stál táborový velitel v hodnosti SS-Obersturmführer. V této funkci se postupem času vystřídal tři muži: dr. Siegfried Seidl, Anton Burger a Karl Rahm. Komandatura byla přímo podřízena pražské Ústředně pro židovské vystěhovalectví, která byla během roku přejmenována na Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě. Komandatura týrala vězně v tábore buď nepřímo prostřednictvím soustavy zákazů a příkazů, nebo přímo, a to krutými výslechy a mučením v nechvalně známých bunkrech pod táborovou komandaturou. V zimě roku 1942 se v tábore konaly dvě hromadné exemplární popravy oběšením. Rozsudek smrti se týkal vězňů, kteří se dopustili bezvýznamných přestupků, ať už se jednalo o nepozdravení jednoho z příslušníků SS, nebo o neschválené odeslání zprávy mimo ghetto. Tyto popravy zvedly vlnu odporu. Aby komandatura předešla větší vzpouře, postupovala při trestání vězňů jiným způsobem. Vězni, kteří se jakkoliv provinili, byli posláni do nedaleké policejní věznice pražského gestapa, která se nacházela v terezínské Malé pevnosti. Praktiky funkcionářů v Malé pevnosti byly tak kruté, že se pro ně v podstatě rovnaly vyhlazovacímu táboru. Druhou možností, jak vězně potrestat, se stalo zařazování do transportů se zvláštním nařízením, tzv. Weisungem, což zpravidla znamenalo okamžitou popravu po příjezdu do cílové stanice.

Kromě táborové komandatury SS se v Terezíně zformovala i tzv. židovská samospráva, v jejímž čele stál židovský starší (Judenältester) spolu se svým zástupcem, funkci poradního orgánu plnila rada starších (Ältestenrat). Pod židovskou samosprávou spadala i administrativa členěná na sekretariát a pět hlavních oddělení, jejichž počet se

¹³ PAVLÁT, Leo a kolektiv. *Židé – dějiny a kultura*. Třetí doplněné vydání. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 71. ISBN 80-868898-11-4.

později zvýšil na devět. Funkci židovského staršího vykonávali postupně tři muži, a to Jakob Edelstein, dr. Paul Eppstein a dr. Benjamin Marmelstein. Možnostmi pro ulehčení osudu vězňů ale disponovala židovská správa v jen velmi omezené míře, jelikož vedení i administrativa musely plnit příkazy SS.¹⁴

V závěru války, tedy v dubnu a květnu roku 1945, přivezly tzv. evakuační transporty do Terezína více než 15 000 vězňů z různých koncentračních táborů napříč Evropou v totálně zuboženém stavu, kteří do tábora zavlekli infekce nakažlivých chorob, které si vyžádaly bezmála dva tisíce obětí. Celkový počet zemřelých v ghettu se tak blížil pětatřiceti tisícům osob. Mimo Terezín, tedy v koncentračních táborech a na cestě do nich, zemřelo zhruba 84 000 lidí, celkový počet obětí tedy přesahuje sto tisíc lidí.

Z Terezína bylo deportováno více než 87 000 osob, mezi nimi i nejmladší vězni. Na 7 500 dětí v koncentračních táborech zahynulo, osvobozeno jich bylo pouze 245. Celkový počet zachráněných činil přibližně 3 800 osob.

1.1.3 DĚTI V TEREZÍNĚ

Děti tvořily nejzranitelnější vrstvu terezínských vězňů. Židovská samospráva ghetta se snažila jim život co nejvíce usnadnit a poskytnout jim ty nejlepší podmínky. Spoluvězni se obětavě podíleli na celkové péči o děti, starali se nejen o jejich každodenní potřeby, ale i o smysluplné a účelné využívání volného času.

V heimech¹⁵ tak probíhala zejména činnost kulturní, ale také sportovní a vzdělávací. Výchovou mládeže se v táboře zabývala řada znamenitých pedagogů, jako například Růžena Engländerová, Josef Stiassny, Valter Eisinger, Willi Groag, Egon Redlich a Fredy Hirsch. Nejen, že děti byly tajně vyučovány, ale také probíhaly nejrůznější besedy, kterých se mnohdy účastnily osobnosti, které před válkou působily např. na poli vědy, umění či politiky. Vychovatelé se dětem snažili předávat to nejlepší, co uměli. Nejen, že je učili předmětům bez jakýchkoliv školních potřeb a učebnic, ale

¹⁴ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Vznik ghetta* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/vznik-ghetta/>

¹⁵ Dětské domovy, domovy dětí a mládeže

také morálním hodnotám, jakými byly solidarita, statečnost, čestnost, úcta ke vzdělání a pracovitost.

Tíhu války a věznění v ghettu lze nejlépe pozorovat právě očima dětí v ghettu vězněných. Své pocity, myšlenky a okolní události vyjadřovaly nejen v básních, prózách a jiných literárních útvarech, ale i formou výtvarného umění. Právě umělecká tvorba mládeže dokázala perfektně přiblížit celou atmosféru v Terezíně. Umělecké počiny se v největší míře objevovaly v časopisech, které vycházely v jednom či několika exemplářích.

Podmínky, s nimiž se museli vězni v Terezíně potýkat, velmi autenticky zachycuje báseň nesoucí název „*V Terezíně*“, kterou sepsal v roce 1943 neznámý chlapec, jenž získal přezdívku Teddy.

V Terezíně

Když nováček sem přijede

všechno se mu zdá divné.

Co, já si mám lehnout na půdu

a ty černé brambory teprve jíst nebudu.

Tady mám bydlet vždyť tady je špína

ta podlaha je samá hlína.

A já se sem mám položit

vždyť bych se moh zašpinit.

Zde je veliký ruch

a tolik, tolik much

vždyť mouchy přenášejí nemoce

tu mně něco kouše. Snad ne štěnice?

Hrozný je ten Terezín

*kdy domů pojedem, věru nevím.*¹⁶

Mezi vězni terezínského ghetta bylo více než 10 500 dětí, které před deportací do Terezína nedosáhly věku patnácti let, dalším 2 000 nebylo 18 let. V ghettu se narodilo celkem 250 dětí, avšak jen 25 z nich se dožilo konce války. Necelých pět set z nich zemřelo již v ghettu, ale pro většinu se stalo osudným zařazení do transportů, které z Terezína vyjížděly směrem na východ do vyhlazovacích táborů. Deportováno jich bylo na 7 600, osvobození se však dočkalo jen 242 z nich. Ostatní děti se staly nejmladšími oběťmi „konečného řešení židovské otázky“.

1.1.4. JIŘÍ WEIL A ZPROSTŘEDKOVÁNÍ DĚTSKÝCH KRESEB A BÁSNÍ SVĚTU

Po válce se v terezínském ghettu našel soubor přibližně čtyř tisíc dětských kreseb. O jejich představení světu se zasloužil zejména spisovatel Jiří Weil. Není přesně známo, zda se s kresbami setkal již v rámci poválečné pracovní cesty do Terezína, nebo až přímo v Židovském muzeu v Praze, kam byly kresby po objevení uloženy. Je však jasné, že když roku 1946 podniknul cestu do Ženevy, o jejich existenci již věděl.

V Ženevě se Weil seznámil s Vlastou Drozdovou, se kterou na téma oněch kreseb diskutoval. Drozdová byla v Ženevě za účelem stipendijního pobytu, zabývala se reorganizací dětské pedagogické výchovy, o kresby se velmi zajímala, proto navrhla, aby se ve Švýcarsku konala výstava zaměřená na uměleckou tvorbu dětí vězňů z terezínského ghettu. Výstava se měla stát součástí „širší výstavy věnované lidovému a jinému“.¹⁷

¹⁶ V Terezíně. In: FRANKOVÁ, Anita a Hana POVOLNÁ. *Motýla jsem tu neviděl: Dětské kresby a básně z Terezína*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1993, s. 13. ISBN 80-85608-06-5.

¹⁷ In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 371-372. ISBN 978-80-7470-125-2.

Nakonec veškeré její i Weilovo úsilí vyšlo vniveč, pravděpodobně proto, že židovská obec v té době ještě nebyla připravena na kooperaci výstavy takového formátu. V 50. letech se znovuzrodila iniciativa k pořádání výstavy. Jiří Weil pečlivě organizoval nalezené materiály, vytvořil plán výstavy dětských kreseb a básní z Terezína, přičemž nakonec úspěšně inicioval první domácí výstavu dětských kreseb pro veřejnost.¹⁸

1.2 KULTURA V TEREZÍNĚ

Kultura sehrála v životě vězňů zásadní roli. Propagandistická funkce, kterou Terezín plnil, vězňům umožňovala rozvíjení umělecké činnosti. Zpočátku komandatura SS tyto projevy pouze trpěla, později však ponechala židovské samosprávě značnou volnost. Právě rozvoj kulturní činnosti měl oklamat nejen vězně, ale i okolní svět. Nebyla považována nacisty za nebezpečnou, jelikož věděli, že umělci i herci jsou odsouzeni k smrti.

Právě relativní svoboda židovské samosprávy umožnila to, aby mohlo vzniknout oddělení pro organizování volného času (Freizeitgestaltung)¹⁹, které zaštiťovalo umělce v táboře a organizovalo celou řadu kulturních činností v ghettu. Příležitost k seberealizaci a prezentaci dostávali jak umělci již zkušení, tak i začínající artisté a amatéři. V té době v Terezíně vznikalo nespočet význačných uměleckých děl, avšak byly produkovány i nenáročné zábavné žánry sloužící k odlehčení atmosféry v táboře.

Umělecké aktivity posilovaly ducha vězňů, jejich sebevědomí, uprostřed smrti, zoufalství a nesvobody dodávaly naději, v neposlední řadě upevňovaly vztahy uvnitř kolektivu. Staly se formou duchovního protestu.

1.2.1 VÝTVARNÉ UMĚNÍ

V Terezíně bylo vězněno spoustu významných osobností pohybujících se na poli výtvarného umění, jmenujme například Adolfa Aussenbergera, Otto Ungara, Leo Haase, Josepha Spiera, Bedřicha Frittu, jenž byl vedoucím kreslírný Technické kanceláře

¹⁸ In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 371-374. ISBN 978-80-7470-125-2.

¹⁹ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Kultura* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/>

židovské samosprávy, která sloužila jako středisko pro vězněné výtvarníky, a Petra Kiena, působícího jako zástupce vedoucího kreslírny²⁰.

Oficiální náplň práce výtvarníků spočívala zejména v tvorbě grafů a příloh ke zprávám židovské samosprávy, které se připravovaly pro terezínskou komandaturu a další složky SS. Pokud do Terezína přijela návštěva zahraničních delegací, museli se podílet na přípravě celé akce. To mělo zajistit prezentaci ghetta jako perfektně fungujícího samosprávného území, kde měli obyvatelé zajištěný klidný bezstarostný život uprostřed Evropy postižené válkou.

Ve volném čase však pod rukama umělců vznikala práce zcela odlišná od té oficiální. Výtvarníci měli přístup k papíru a kreslicím potřebám, ke kterým se vězni běžně nedostali.²¹ Tvořili díla, která zachycovala skutečnou atmosféru života v ghettu. Syrovost všedních dní, pocity marnosti, zmaru, ale i krásu, která se mezi vší melancholií a ztracením dala najít. Tímto způsobem se tvořila díla s různou uměleckou hodnotou, avšak všechna měla jedno společné, a to nenahraditelnou dokumentární hodnotu, jelikož vypovídala pravdivě nejen o životě v Terezíně, ale i o svých autorech, jejichž pocity a myšlenky zachycovala.

Význačnými byly i kresby a malby, které vytvořily děti vězněné v Terezíně v rámci organizované výuky kreslení, kterou vedla Friedl Dicker-Brandeisová, malířka a návrhářka. Ta byla pověřena výukou díky své umělecké kvalifikaci a zkušenosti. Kromě toho se spolu s Kamilou Rosenbaumovou podílela na přípravě inscenace Karafiátových Broučků, na níž si děti pod jejím vedením samy vytvářely kostýmy²².

Friedl Dicker si během svých studií na Bauhausu osvojila řadu výukových metod a koncepcí, které se snažila v co nejširší míře praktikovat i v Terezíně. Tyto metody měly

²⁰ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Kultura: Výtvarné umění* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/>

²¹ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Kultura: Výtvarné umění* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/>

²² Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Friedel Dicker Brandeisová v Hronově* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2011 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2009/prosinec-14/friedel-dicker-brandeisova-v-hronove/>

vést k obnově a posílení psychického stavu dětí. Za hlavní cíl považovala uvolnění skrytých zdrojů dětské tvořivosti, rozvíjení jejich fantazie a představivosti, posílení schopnosti samostatného úsudku, čímž se mělo napomoci jejich autentickému sebevyjádření.²³ Kresba byla také chápána jako prostředek komunikace a ventilování emocí. Z tohoto hlediska působily hodiny kresby jako terapie, která dětem pomáhala lépe se srovnat se všemi útrapami, kterými si procházely, a také lépe snášet život v ghettu.

Friedl Dicker-Brandeisová po dobu pobytu v táboře přebývala na chodbě ve druhém patře dívčího domova L 410. Tam nejen že působila nejvíce, ale tam i třídila a shromažďovala kresby svých svěřenců a ukládala je do dvou kufrů, které schovávala pod postel. Právě tyto dva kufry byly po osvobození nalezeny na půdě L 410. Díky Friedl se tak zachoval unikátní soubor čtyř a půl tisíce dětských kreseb, jenž dodnes platí za jeden z nejvíce autentických dokladů o tragickém osudu československých Židů. Kresby jsou také velmi často jedinou památkou na své autory, bez nich by byla jejich jména zcela zapomenuta.

1.2.2. DIVADLO

Divadlo spolu s kabarety byly velice významnou složkou kulturního života v Terezíně, dokonce by bylo možné říci, že spolu s hudbou zastávaly roli nejvýznamnější. Jak se shodují pamětníci i historici, v letech 1943 a 1944 byl divadelní život v Terezíně tak bohatý, že předčil oficiální divadelní scény v protektorátu i v Říši.²⁴

Divadlo se v táboře rozvíjelo od úplných začátků z nejskromnějších poměrů. Stejně jako výtvarné umění, ale také hudba a literatura, bylo i divadlo projevem touhy po uměleckém sebevyjádření a sebereflexi, jež v komplikovaných podmínkách čím dál tím více narůstala. Umělci chtěli a potřebovali udržet kontakt s estetickým, toužili po ztvárnění lidských osudů, svých pocitů a myšlenek pomocí uměleckého vyjádření.

²³ Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Friedel Dicker Brandeisová v Hronově* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2011 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2009/prosinec-14/friedel-dicker-brandeisova-v-hronove/>

²⁴ Kabarety a divadlo. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 328. ISBN 978-80-7470-125-2.

Paradoxem bylo, že cenzura v Terezíně byla mírnější než ve velkých městech jako Praha, Vídeň či Berlín. Velkou roli sehrály přípravy na návštěvu delegace z Červeného kříže, tudíž nacistická komandatura podporovala nejen divadelní představení, ale i jiné kulturní akce. Dozorem nacisté většinou pověřili židovské správě ghetta.²⁵

První představení se konala tajně v uzavřených společnostech bez použití kulís a kostýmů, ale s postupem času spolu s narůstáním důležitosti propagandistické funkce Terezína povolila komandatura SS konání tzv. kamarádkých večerů²⁶, které pojaly i první představení táborové dramatické tvorby.

Nejoblíbenějšími žánry se staly tzv. žánry lehké, tedy kabarety a revue. Ale ani ty nesloužily pouze k pobavení diváků, ukrácení dlouhé chvíle nebo snaze odpoutat mysl od reality života v ghettu. Díla obsahovala nespočet alegorií a podobenství, přičemž každý z těchto jinotajů byl divákům blízký a dobře srozumitelný a pomáhal jim vyrovnat se nejen se ztrátou svobody a mnohdy i osobní integrity, ale i posilovat vůli a odhodlání k odporu.

Na velmi vysokou úroveň se vypracovala činohra, kterou prováděly jak české, tak i německé divadelní soubory. Mezi osobnostmi vynikli zejména Gustav Schorsch, jenž zastupoval mladé aktéry v činohře aktivní již před uvězněním v Terezíně, či Carl Meinhard jakožto zástupce německého dramatu, který se před válkou specializoval na impresionistické a psychologické divadlo.²⁷

Divadlo nebylo pouze záležitostí kulturního vyžití dospělých, ale i děti tvořily vlastní divadelní texty a odehrávaly představení. Všechny tyto aktivity probíhaly pod vedením a patronátem jejich vychovatelů v dětských domovech. Nejčastěji se uplatňovalo loutkové divadlo, které plnilo i výchovnou funkci, divadlo stínové, ale

²⁵ Kabarety a divadlo. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 328. ISBN 978-80-7470-125-2.

²⁶ Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Kultura: Divadlo* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/>

²⁷ Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Kultura: Divadlo* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/>

i divadlo pokojové, které spočívalo v tom, že si děti po večerce na ubikaci vyprávěly příběhy, které následně předváděly.

Mezi nejvýznačnější dětská dramatická díla patří bezesporu dětská opera *Brundibár*, již složil Hans Krása a libreto sepsal spisovatel Adolf Hoffmeister již v roce 1938 pro soutěž Ministerstva školství.²⁸ Premiéra proběhla v sirotčinci v Praze na Hagiboru²⁹ jako dárek k padesátinám ředitele sirotčince. V Praze se opera hrála pouze dvakrát, navíc tajně, jelikož kulturní činnost židovského obyvatelstva byla v té době už zakázána. V srpnu 1942 byl Hans Krása deportován do Terezína, postupně byli deportováni i ostatní Krásovi spolupracovníci a děti, které v jeho opeře hrály.³⁰

Vedení zkoušek se ujal Rudolf Freundfeld-Franěk, který z Prahy do Terezína dovezl klavírní výtah.³¹ Zkoušelo se v prostorách Drážďanských kasáren. Do zkoušení však neustále zasahovaly odjíždějící transporty, dětské herce odvezené do koncentračních táborů na východě musely nahrazovat děti z nově přijíždějících transportů. Po návratu opery, který trval více než dva měsíce, se 23. 9. 1943 odehrála v Magdeburských kasárnách. *Brundibár* sklídl obrovský úspěch, proto do podzimu 1944, kdy z ghetta odjížděly poslední transporty, proběhlo asi 55 repríz.³²

1.2.3. LITERATURA

Literární tvorba vznikající v terezínském ghettu nebyla na rozdíl od dramatu, výtvarného umění a hudby určena k veřejným produkcím, jednalo se o daleko intimnější

²⁸ Národní divadlo. *Brundibár* [online]. Praha: Symbio, 2023 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/predstaveni/brundibar-4639175>

²⁹ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Brundibár (1943)* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

³⁰ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Brundibár (1943)* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

³¹ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Brundibár (1943)* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

³² Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Brundibár (1943)* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

oblast tvorby, která pomáhala vězňům uniknout od útrap života v ghettu. Texty byly většinou známy jen úzkému kruhu vyvolených a často mizely spolu se svými autory v koncentračních táborech, proto není možné posoudit její skutečný rozsah.

Díla vzniknuvší v koncentračních táborech nelze posuzovat jen z hlediska estetická, jelikož vznikaly v extrémních podmínkách a autoři v nich zaznamenávali očitá syrová svědectví nacistické perzekuce. Texty často sloužily jako prostředek k relaxaci a psychoterapii.

Nejpočetnější skupinu vězňů tvořili čeští Židé, kteří oproti jiným národům měli pro tvorbu pevnější zázemí, poněvadž se stále cítili být ve své zemi, i když uvěznění v nesvobodě. Ve své tvorbě velmi často navazovali na české literární tradice. Prim hrály lyrické verše.

Výraznou složkou literární tvorby v Terezíně byla díla mladých lidí a dětí. Pro jejich práce byla typická zralost, což svědčilo o tom, že děti v extrémních podmínkách mentálně stárly rychleji a na svět pohlížely dospělými očima. V Terezíně pod taktovkou mládeže vycházelo několik časopisů, nejznámějším je časopis VEDEM, do kterého přispíval například Petr Ginz či Hanuš Hachenburg.

Neopomenutelnou součástí literárního života v ghettu byla i díla německých autorů, u spousty z nich lze pozorovat doznívající znaky pražské německé literatury. Do tábora přišli již před válkou známí autoři jako Camill Hoffmann, Otto Brod a Ludvík Karpe, avšak i autoři méně známí či úplní nováčci, například Ilse Weber, Hans Kolben, Georg Kafka či Petr Kien.³³

1.2.4. HUDBA

Produkce hudby v Terezíně se v úplných začátcích jevila značně komplikovanou, jelikož nedostatek hudebních nástrojů znemožňoval jakékoliv pokusy o uvedení hudby. Avšak postupem času se do Terezína dostávali výkonní umělci, v jejichž čele stál Rafael Schächter, zakladatel terezínského smíšeného sboru, který

³³ Holocaust.cz: Institut Terezínské iniciativy. *Kultura: Literatura* [online]. Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

v táboře nejprve začal s nastudováním Smetanovy Prodané nevěsty, do repertoáru pak přidával další opery českých umělců a opery Mozartovy.³⁴ Největší událostí v ghettu však bylo jeho nastudování skladby Requiem Giuseppe Verdiho. Jednalo se o církevní hudbu, která sloužila jako mše za zemřelé. V ghettu vězni brzy pochopili její poselství, které vyjadřovalo naději v osvobození trpících a víru v lepší budoucnost. Schächter spolu s Rudolfem Fraňkem nastudovali a uvedli již zmíněnou dětskou operu Brundibár, jejíž symbolika se Requiemu velmi blížila.

Nejvýraznějšími osobnostmi na poli hudby v Terezíně byl Hans Krása, jenž složil hudbu k opěře Brundibár, Pavel Haas, Gideon Klein, Viktor Ullmann a Karel Reiner, jenž se jako jediný z jmenovaných dožil osvobození.³⁵

³⁴ Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Kultura: Hudba* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

³⁵ Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Kultura: Hudba* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

2. PRAKTICKÁ ČÁST

2.1. ČASOPISY A BEZEJMENNÍ

Poezie, próza, dramata, výtvarná díla, jejichž tvořením děti vězněné v Terezíně utíkaly od reality a srovnávaly se s událostmi, které je potkaly, velmi často vycházely v časopisech, jež se tajně šířily po jednotlivých dětských domovech a do jejichž tvorby děti investovaly nejen spoustu času a energie, ale také tvořivosti.

V Terezíně vycházelo časopisů hned několik, nejznámějším je časopis VEDEM s vůdčí tvůrčí osobností Petra Ginze. Dále byly vydávány časopisy Rim Rim Rim, Domov, Kamarád, Sešit a Noviny, což byl časopis chlapců z domova 10.³⁶

V terezínském ghettu žilo mnoho velmi nadějných autorů, jejichž životy však často vyhasly předčasně. Mnohé z nich dnes známe jménem, ale spoustu z nich upadlo v zapomnění. I básně dětí, ač bezejmenných, jsou svědectvím o době, ve které žily a která se do dějin zapsala krvavým inkoustem, a je nutno jejich oběti ctít a nezapomenout.

Tato kapitola se zaměřuje jak na představení jednotlivých časopisů a interpretaci některých textů v nich publikovaných, tak také na interpretaci básní bezejmenných dětských autorů, kteří po sobě sice nezanechali jméno, ale jejich pocity zachycené v textech přežívají dodnes.

2.1.1. VEDEM

Časopis VEDEM byl jedním z terezínských periodik, za jehož vydáváním stáli chlapci z objektu L 417, Domova 1, takzvané „Jedničky“. VEDEM vycházel tajně od roku 1942 do roku 1944 a pravidelně vycházel každý pátek. Vydávání časopisu VEDEM je úzce spojeno s působením tzv. Republiky Škid, tedy chlapeckou samosprávou na

³⁶ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Noviny* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7561

Domově 1. Nelze si dobře představit VEDEM bez samosprávy a samosprávu bez VEDEM.³⁷

Šéfredaktorem se stal Petr Ginz, který časopis nejen redigoval, ale sám do něj pravidelně přispíval a k přispívání do VEDEM se snažil přimět i ostatní chlapce z „Jedničky“, jeho taktiky sestávaly jak z běžného přemlouvání, tak i z výměnného obchodu. Petrovi do Terezína chodily balíčky od rodiny z Prahy, takže se Petr nezdráhal pro úspěch VEDEM „podplácet“ kluky z „Jedničky“ obsahem svých balíčků. Ve chvílích, kdy se mu je ani tak nepodařilo přesvědčit a zdálo se, že by číslo nemohlo kvůli nedostatku textů vyjít, sám sepsal velké množství textů, každý jinak signovaný, aby se zdálo, že do VEDEM přispělo více autorů než jen on sám.

VEDEM byl záležitostí zejména nezletilých chlapců, avšak značnou měrou do něj přispíval i vychovatel Valter Eisinger společně s Josefem Stiasnym, ti však psali zejména úvodníky, Eisinger, mezi hochy přezdíváný jako Prcek či Bumbrlíček, občas přispěl i nějakým překladem z ruštiny.

Chlapci se každý pátek večer sešli a každý, kdo během týdne něco napsal, to kolektivu „Jedničky“ během těchto setkání nahlas přečetl.

Toto periodikum nebylo jen sborníkem textů, které kluci sepsali, ale spíše zpravodajem, který reflektoval život nejen na „Jedničce“, ale i v celém terezínském ghettu. VEDEM lze také považovat za edukační prostředek, zejména rubrika „*Chvála a hana*“, kde se zevrubně probíraly nejrůznější problémy, ale také se tam chválili ti jedinci, kteří záslužně přispěli ke společnému soužití na heimu. V časopise se však hodnotily i večerní přednášky a další kulturní akce, které kluci s Eisingerovou pomocí organizovali.

„*Toulky Terezínem*“ byla další z rubrik objevující se na stránkách VEDEM. Jednalo se o popis jednotlivých míst ghetta, která hoši před sepsáním navštívili, rozhovory s vedoucími a pracovníky těchto míst a jejich následné zpracování.

³⁷ Vedem. *Republika Škid* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/republika-skid.html>

Časopis zachránil jeden z chlapců Domova 1, Zdeněk Taussig.³⁸ Právě díky němu dnes mohou čtenáři do časopisu nahlédnout a poznat nejen texty „Škidáků“, ale skrz ně i jejich autory. Celkem se zachovalo 789 stran samotného časopisu a 9 stran divadelní hry „Hledáme strašidlo“, která je dílem Hanuše Hachenburga.

Některá čísla jsou neúplná včetně titulních listů.³⁹ Texty jsou psány česky, některé psány na stroji, jiné přepisovány ručně (s tím Petru Ginzovi pomáhal Jiří Kurt Kotouč). Některé z listů jsou mechanicky poškozené a chybí celé části, někde je písmo již zašlé a vybledlé. Texty jsou na mnohých místech doplněny kresbami a malbami. Mnohdy hoši na titulní stranu uváděli cenu za výtisk, ale byl to spíš žert, jelikož jediný výtisk nikdy nebyl prodán, hoši si ho posílali mezi sebou i bez nutnosti za něj platit.

2.1.1.1. TEXTY Z ČASOPISU VEDEM

Časopis VEDEM byl periodikem mnoha podob. Některá čísla byla plná básní, obrázků, kratších i delších próz, informací o aktuálním dění, nechyběla ani hláška týdne. Jiná však byla pojata jako „zvláštní vydání“, například to z 5. 1. 1943, ve kterém válečný reportér (jméno není vidět, část listu v tomto úseku chybí) zachytil dění na L 417, kdy se v noci z pondělí na úterý udála příšerná událost. Ministerský předseda odmítl zapůjčit prezidentu Prckovi deku. Když se našel jiný dobrovolník, který by panu prezidentovi deku vypůjčil, tak ji zabavil ministr školství a národní osvěty a odmítl ji vydat. Tento zpočátku nevinný konflikt přerostl v palácovou revoluci, v jejímž závěru se prezident Prcek prohlásil diktátorem. Avšak drzí vzbouřenci si i přes to mysleli, že prezidenta a jeho přívržence mohou porazit. Ministerský předseda se utkal s prezidentem tváří v tvář a po dlouhém litém boji zvítězil prezident. Diktátor Prcek sestoupil zpět do funkce prezidenta, uznal chrabrost a statečnost vzbouřenců i jeho přívrženců.⁴⁰

³⁸ KUČEROVÁ, Michaela. *Život dětí v Terezíně* [online]. Brno 2011 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/vyonh/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Libor VYKOUPILO.

³⁹ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Vedem* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7552

⁴⁰ Vedem – zvláštní vydání. In: *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Vedem* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/img/apt/7552_018.jpg

Tato reportáž z onoho zmíněného zvláštního vydání jasně ukazuje bohatou fantazii kluků ze Škidu a jejich nepopiratelný talent na konstruování a vyprávění příběhů. Jazyk byl zvolen striktně spisovný, slovní zásoba je velmi široká. I přes to, že se zpočátku zdálo, že rivalita mezi jednotlivými tábory povede k nenávisti a neschopnosti koexistovat, nakonec se opak stal pravdou. Toto vyústění reportáže vykresluje dětskou naivitu a víru v dobro, obojí si reportér i přes ohavnosti, které musel prožívat, zachoval.

Kromě klukovských neplech a dobrodružství, které čtenářům zprostředkovávali svými články, byli hoši z „Jedničky“ schopni projevit solidaritu a city, jak ty pozitivní, tak i ty negativní. V šestém čísle časopisu VEDEM vyšla báseň „*Nezapomenu!*“ jako vzpomínka na jednoho z chlapců, jež byl 20. ledna 1943 deportován do Polska. Avšak tato báseň se jeví i jako příslib odplaty a jakéhosi zadostiučinění.

Nezapomenu!

(Odešel 20. ledna 1943)

Ledová mříže,

z olova tíže,

loučení navždy žhavých tvých úst

pálí mou skráň – bude vždy růst!

Proroste mozkiem

sežere kostem

mládí a radost

svěžest a ladnost!

Prosákne do srdce. Lásku a víru

spálí a promění v oheň a síru.

Vládcové stínů!

Pomstít jdu vinu!
S dýkou v své ruce,
rozmáchnut prudce,
zpěněná ústa, zkrivená zlostí
nad haldou mrtvol, hnátů a kostí
vrahů tvých
hanebných –
- Tak budu stát
vrahům se smát.
Kulomet zazní líbeznou řečí
vrazi se svíjí v smrtelné křeči.
Tento můj sen
až přijde den
*BUDE USKUTEČNĚN!*⁴¹

Autor básně ji nesignoval, není možné tedy s jistotou určit, který z chlapců z „Jedničky“ tuto báseň sepsal. Avšak dle syrovosti lze usuzovat, že autorem bude někdo ze starších hochů, jelikož je zde patrný motiv násilí a touhy po pomstě, která by v dané situaci však nebyla neoprávněná.

Tvůrce básně se nezdráhal užít jazykových prostředků, lze v ní naléznout několik epitet ornans (žhavá ústa, zpěněná ústa), oxymóron (kulomet zazní líbeznou řečí). Žhavá ústa by bylo možné považovat i za metaforu, jelikož adjektivum žhavé může být symbolem pro život. Veršům „loučení navždy žhavých tvých úst/ pálí mou skrář – bude

⁴¹ Památník Terežín. In: *Databáze listinného materiálu Památníku Terežín: Časopis Vedem* [online]. Terežín: Památník Terežín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/img/apt/7552_037.jpg

vždy růst“ lze rozumět tak, že slova, jež autorovi řekl deportovaný chlapec při loučení, zůstanou v jeho paměti stejně živá jako obraz onoho chlapce.

Co se týče motivů, objevuje se zde již zmíněný touhy pomstít nejen odvlčeného kamaráda, ale i veškerá zvěrstva a utlačování, která zejména na Židech a jiných minoritních skupinách byla páchána. V básni se taktéž objevuje motiv násilí demonstrován zejména těmito verši: „*Pomstít jdu vinu! / S dýkou v své ruce/ rozmáchnut prudce*“, „*Kulomet zazní líbeznou řečí/ vrazi se svíjí v smrtelné křeči.*“ Motivy se značně liší od motivů, které se objevují v jiných básních. Motiv zoufalství je zde přetransformován ve vztek, celá báseň působí živelněji a surověji, stěží uvěřit, že pochází z pera dětského autora.

2.1.2. KAMARÁD

Kamarád byl dalším z časopisů, které děti v Terezíně vydávaly. Tento vycházel v objektu Q 609, kde se v jednopatrovém domě nacházel dětský domov s deseti místnostmi, kde byli ubytovaní hoši i dívky nejen různého věku, ale i národnosti (Češi, Židé z Německa, dokonce i z Dánska).⁴² Jeden z příspěvatelů Kamaráda, Pavel Gross, popsal chlapeckou část domova takto: „*V prvním patře máme krásný pokoj s balkonem, v němž je nás třiadvacet. Na podlaze je téměř vždy nejvíce smetí, neboť jak se ukázalo, chvíli po zametení je podlaha jako před tím. O záchodech a umývárně raději mluvití nebudu, kdo bydlí u nás, ví, že tam panuje celoroční druhá potopa světa.*“⁴³

Počátku vydávání časopisu Kamarád předcházelo dlouhé období, kdy chlapi z heimu A (jenž byl součástí objektu Q 609) žádali své vychovatele o povolení časopis vydávat, kterého se jim nakonec dostalo. Hoši se na tvorbu periodika vrhli s nadšením, úvodní článek tento časopis nazval gigantickým podnikem, který „*je přitáhl k práci,*

⁴² KAMARÁD. *Časopis Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/index.html>

⁴³ KAMARÁD. *Časopis Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/index.html>

podněcoval jejich tvořivou energii, pomáhal vyšplíchnout na papír jejich emoce a přemáhal hromadící se podrážděnost.“⁴⁴

První číslo vyšlo na pětadvacáté výročí založení Československé republiky, tedy 28. 10. 1943. Kamarád byl koncipován jako týdeník, který se až na jedno o týden zpožděné vydání a jednu delší odmlku dařilo vydávat každý pátek. Každé číslo mělo přibližně šestnáct stran s navazujícím číslováním mezi jednotlivými čísly, ta pak více působila jako celek. Titulní strana se nikdy neměnila, zůstávala stejná. Uprostřed strany bylo nakresleno velké červené srdce s modře vyvedeným nápisem Kamarád v jeho prostředku.

Šéfredaktorem časopisu byl Ivan Polák. Celkem do něj během jeho dvou vydavatelských období (první v období od 28. 10. 1943 do 18. 3. 1944, druhé od 8. 9. 1944 do 22. 9. 1944) přispívalo 22 hochů ve věku od jedenácti do patnácti let. Kamarád se dočkal 22 čísel, dochovalo se jich však pouze pět.⁴⁵

V průběhu vydávání se v časopise vystřídal mnoho rubrik, například „*Hoši na Heim*“, do níž většinou přispívali hoši v reakci na příspěvek o nich, který sepsal někdo jiný z domova, „*Výroba Kamaráda*“, kde Ivan Polák podrobně popisoval všechny procesy, které vedly k vydání čísla. Mezi rubrikami zajišťoval zábavu kreslený komiks „*Zámdluzándo*“ o rychlých autech a důležitém závodě a „*Zábavný koutek*“, který sestával z křížovek, hádanek i vzdělávacích soutěží. Kamarád také obsahoval několik románů na pokračování, které byly ve většině případů inspirovány jinými již vydanými knihami. Předlohami se staly zejména „*Mayovky*“.

Poté, co se časopis na téměř půl roku odmlčel, inicioval vychovatel Ota Bleier jeho znovuzaložení. Ten v dopise, který adresoval redakci i hochům do Kamaráda přispívajících, uznal spoustu nedostatků a komplikací, které vydávání časopisu

⁴⁴ KAMARÁD. *O časopisu Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

⁴⁵ KAMARÁD. *Heim A v Q 609 - místo vzniku Kamaráda* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

provázely.⁴⁶ Vybízeli chlapce k tomu, aby četli, přemýšleli a byli kamarády, protože to povede k tomu, že budou lidmi. Tímto poselstvím se začala redakce řídit. Časopis začal být sepsován na stroji, ubylo obrázků. Některé články byly odmítány pro nedostatečnou duchaplnost. Texty se staly hlubšími, časopis ve všech ohledech zvažněl a více než jako prostředek k pobavení a zabavení se sloužil jako průvodce.

K rozpadu redakce a zastavení vydávání *Kamaráda* vedly transporty, které odvážely přispěvatele časopisu. Prvními deportovanými se stali Michal Kraus, Pavel Leckner a vychovatel Jiří Fränkl, později i Oskar Pick a Petr Löwy. Většina vychovatelů a hochů z heimu odjela transporty v době od 28. 9. 1944 do 28. 10. 1944. Neočekávaný transport po vydání posledního čísla zcela zastavil vydávání časopisu.⁴⁷

2.1.2.1. HEIM Q 609

Budova Q 609 se nacházela v Terezíně na ulici Rathausgasse a byla s více než deseti pokoji rozdělena na šest dětských domovů označených písmeny od A do F.⁴⁸ V heimu bydleli mladší hoši od 11 do 15 let věku, většinou měli český původ, ale žilo tam i několik německých dětí a chvíli i pár dětí z Dánska.

Domov A byl umístěn v prvním patře a rozprostíral se přes tři pokoje, přičemž v největším z nich bydlelo asi 23 chlapců. Tito chlapci tvořili jádro domova, svými vychovateli byli tak jako v jiných heimech vedeni k čistotě a pracovitosti, k rozvíjení svých schopností a podobně. Oproti jiným domovům ale neměli zavedenou samosprávu. Své schopnosti, a to nejen ty tvůrčí, rozvíjeli právě vydáváním časopisu, jehož vydávání jim bylo povoleno až po několika nezdařených pokusech. Ač žádali o pomoc s vydáváním své vychovatele, tak ta jim po dlouhou dobu nebyla přímo poskytnuta, prvních 19 čísel hoši vydali svépomocí bez asistence dospělých.

⁴⁶ KAMARÁD. *O časopisu Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

⁴⁷ KAMARÁD. *O časopisu Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

⁴⁸ KAMARÁD. *O časopisu Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

Všechny činnosti mohli provádět jen ve volném čase, jelikož režim dne měli pevně a přesně organizovaný. Nevyhnuly se jim činnosti spojené s úklidem a docházení do dopoledního zaměstnání, pracovní rozvrh však byl proložen oním volnem, kdy kluci nejen připravovali a vydávali časopis, ale také hráli fotbal, docházeli do recitačního kroužku a čas od času nacvičili i divadelní představení.

Hlavním vedoucím na domově Q 609 byl mladičký, tehdy teprve devatenáctiletý vychovatel Josef Krämer, který byl mezi chlapci velmi oblíbený. Jeho zástupcem byl v očích hochů ještě oblíbenější Jan Jachowitz, který každý večer před spaním obyvatele heimu těšil vyprávěním detektivek. Vychovatelem heimu A byl Jiří Frankl, který byl velkým odpůrcem nepořádku. Ten ale již v zimě 1943 dobrovolně odjel na východ, kde již byli internováni jeho rodiče. Jeho místo zaujal Ota Bleier.⁴⁹

Přestože se hoši v leccem lišili a skupina byla velmi různorodá, tak se mezi nimi utvořilo silné pouto, a to i navzdory rvačkám a sporům, které kluci neustále řešili. Například ten o velikosti uší.⁵⁰ Ztrátu kamarádů deportovaných na východ chlapci nesli velmi těžko, proto pak bylo vydávání časopisu pozastaveno, po jeho krátkém obnovení zrušeno úplně, jelikož nacisté ostatní chlapce během krátké chvíle deportovali na východ několika transporty.

2.1.2.2. TEXTY Z ČASOPISU KAMARÁD

I v časopise Kamarád vycházela poezie a próza, během druhého vydavatelského období více než kdy předtím, autoři uměli textům vetknout hloubku a silnou myšlenku. Čím se však Kamarád lišil od ostatních časopisů, minimálně co se množství týče, je „Zábavní koutek“, rubrika plná křížovek, kvízů, doplňovaček, hádanek a podobně.

Útěk do „Zábavního koutku“ plnil nejen funkci zábavnou, která se od takové rubriky očekává, ale i vzdělávací a do určité míry terapeutickou. Chlapci navzájem zkoušeli své znalosti, osvěžovali to již zažitě a vstřebávali to nové. I tímto způsobem

⁴⁹ KAMARÁD. *Heim A v Q 609 - místo vzniku Kamaráda* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

⁵⁰ KAMARÁD. *Heim A v Q 609 - místo vzniku Kamaráda* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

zajišťovali, že nezůstávali pozadu za dětmi, které nebyly vězněné v Terezíně a mohly dále docházet do školy ve svém městě. Pobavení a učení se se jevílo za zdmi ghetta jako tolik potřebné uvolnění a únik od bolestné každodenní reality.

Chlapci si pro své čtenáře připravili nespočet úkolů, her a otázek. V jednom z čísel vyšlo například „10 otázek pro zábavu“, jejichž hlavním tématem byl dějepis, objevily se zde ale i otázky zeměpisné a otázky týkající se slavných vynálezců a průmyslu.

10 otázek pro zábavu

1) <i>Písmem démonickým psali</i>	a) <i>Řekové</i> b) <i>Egyptané</i> c) <i>Indové</i>
2) <i>Lodní šroub vynalezl</i>	a) <i>Indové</i> b) <i>Ressl</i> c) <i>Pressl</i>
3) <i>Bohuslav Balbín byl</i>	a) <i>vynálezce</i> b) <i>básník</i> c) <i>kněz</i>
4) <i>Španělské loďstvo zničil</i>	a) <i>Alžběta</i> b) <i>Drake</i> c) <i>Magallanes</i>
5) <i>Ostrov st. Martique patří</i>	a) <i>Anglii</i> b) <i>Portugalsku</i> c) <i>Francii</i>
6) <i>Jihlava je v</i>	a) <i>Čechách</i> b) <i>na Moravě</i> c) <i>Slezsku</i>
7) <i>Nejvíce aut se vyrobí v</i>	a) <i>Rusku</i> b) <i>USA</i> c) <i>Anglii</i>
8) <i>Bronk + Babka je</i>	a) <i>obchodní dům</i> b) <i>akciová společnost</i> c) <i>varieté</i>
9) <i>Napoleon zemřel na</i>	a) <i>Elbě</i> b) <i>sv. Heleně</i> c) <i>Madeiře</i>
10) <i>Nejslavnější král Vikingů byl</i>	a) <i>Lamo</i> b) <i>Karel</i> c) <i>Erik Rudovous</i> ⁵¹

V tomto testu, který si hoši pro své čtenáře připravili, lze pozorovat široký okruh oborů, kterými se chlapci zabývali. Je zde skloubeno vzdělávání se zábavou a odpočinkem, což čtenáři Kamaráda ve volnu mezi prací mohli velmi ocenit. Lze vidět, že se chlapci z objektu Q 609 neomezovali pouze na vědomosti týkající se jejich vlasti, ale poznání rozšířili i za hranice, projevíly se zde až kosmopolitní tendence.

⁵¹ KAMARÁD. *Velká soutěž Kamaráda* [online]. Praha: Terezínská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/krizovky-hadanky.html>

2.1.3. RIM RIM RIM

Začátkem července roku 1942 vznikl v budově L 417 nový heim, takzvaná „Sedmička“. V tomto heimu žilo přibližně čtyřicet chlapců ve věku od dvanácti do šestnácti let, kteří sem byli přestěhováni zejména z Hamburských a Drážďanských kasáren.⁵²

Jako na jiných domovech, i zde hoši byli vedeni k pracovitosti, čistotě a k rozvoji svých schopností a seberealizaci. Nejprve začaly vycházet dva časopisy – „*List sedmičky*“ a „*Nešarim*“ (hebrejsky Jestřábi, přezdívalo se tak domovu, potažmo si takto říkala skupina chlapců žijících na tomto domově). Redakce pro Rim Rim Rim ještě sháněla psací stroj, proto se do konkurenčních bojů časopis zapojil až později. Chlapci se toto zpoždění snažili využít pro svůj prospěch, chtěli do svého časopisu zakomponovat výhody těch, které už byly vydávány.⁵³

Mezi časopisy se strhl boj nejen o čtenáře, ale i přispěvatele, nejvíce byla rivalita znát mezi Rim Rimem a Nešarem. Tvůrce časopisu Nešarim Pavel Weiner si do svého deníku zapsal, že toto období bylo jedním z nejtěžších.⁵⁴ V časopisech se často objevovaly články, které chlapci sepsali jako reakci na kritiku od jiných chlapců. Rivalita a vztahy způsobovaly to, že hoši často přebíhali od jednoho časopisu k druhému dle toho, s kým měli v té době nejlepší vztahy. Nakonec se ale i Pavel Weiner přidal do redakce Rim Rimu, který se následně stal jediným časopisem, který se na „Sedmičce“ vydával.

Redakce sestávala ze šesti chlapců, kteří svoji skupinu nazývali právě Nešarim. Šéfredaktorem se stali Pavel Lion a Pavel Heller, mezi zakládající členy patřili Pavel Götzlinger a Jan Herman. Tito čtyři hoši tvořili základ Rim Rimu, společně vybírali texty, které měly být zakomponovány do dalšího čísla, to pak sestavovali a dávali dohromady. Ani jim se nevyhnuly problémy a krize, jejichž příčinou bylo buď rozbití psacího stroje

⁵² RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

⁵³ RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

⁵⁴ RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

a následné ruční přepisování textů, nebo kvalitativní úpadek časopisu, jenž vyústil v obměnu redakce.⁵⁵

První číslo časopisu Rim Rim Rim spatřilo světlo světa 25. února 1944. Celkově vyšlo 21 čísel včetně zvláštních čísel dedikovaných transportům a kamarádům, kteří v nich odjeli.⁵⁶ Projevila se zde snaha redakce vydávat časopis jednou týdně, avšak ne vždy se jí to podařilo. Rozsahově se každé číslo pohybovalo mezi deseti až dvaceti stranami, formát A5. Celkem vyšlo 362 stran rozličně číslovaných. První čísla byla číslována chronologicky (to se udrželo do 10. čísla), každé další číslo pak bylo číslováno od jedničky, někdy se číslovaly listy, jindy stránky. Většina čísel byla psána na německém psacím stroji bez diakritiky, tu chlapci museli zpětně doplňovat. Několik málo čísel bylo napsáno na českém psacím stroji. Někdy kvůli poruše stroje museli kluci časopis psát ručně. Časopis jim vydával vězeň Oskar Mautner, který pracoval v tiskárně, která se nacházela v Magdeburských kasárnách, a tiskl tam denní rozkazy pro ghetto.⁵⁷

Časopis tvořilo několik různě tematicky orientovaných rubrik, ať už se zaměřovaly na sport, vědu, nebo na časy „před Terezínem“. Taktéž obsahoval texty, prostřednictvím kterých se kluci z heimu loučili s těmi, jež je kvůli deportacím na východ opouštěli.

Vydávání časopisu se stávalo čím dál tím méně častým, jednotlivá čísla už nebyla tak propracovaná, jelikož ubývalo autorů i času, některé rubriky kvůli tomu zcela vymizely. Posledním odrazem lepších časů se stalo vydání speciálního čísla obsahující všechny nejvydařenějšími texty, které vyšly v dříve vydaných číslech. Nakonec časopis přestal vycházet úplně, jelikož všichni jeho tvůrci byli v období mezi 28. srpnem a 28. zářím 1944 deportováni do Osvětimi.⁵⁸

⁵⁵ RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

⁵⁶ RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

⁵⁷ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Rim Rim Rim* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7558

⁵⁸ RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

2.1.3.1. TEXTY Z ČASOPISU RIM RIM RIM

Rim Rim Rim sestával, jak bylo zmíněno výše, z několika různých rubrik, jako byly příběhy na pokračování a jiné prózy kratšího rozsahu. Další část, a to část naučná, byla zastoupena například technickou rubrikou o letectví s přesnými nákresy, články o přírodních úkazech a slavných osobnostech. Zábavnou část tvořil zejména román na pokračování nesoucí název „*Boj o Radium*“, který se inspiroval objevem nového chemického prvku a který pojednával o skupině vědců a vojáků pocházejících z Velké Británie hledajících radium, kteří navíc sváděli boj s protivládní organizací. Další příběh na pokračování, který v této rubrice vycházel, nesl název „*Klub pěti terciánů*“. Popisoval potíže pěti kamarádů s Žižkováky, kteří jim odcizili zakládající listinu jejich klubu. Rubrika „*Sport*“ zahrnovala nejen reportáže ze sportovních utkání, ale také historii jednotlivých klubů. Kromě toho v časopise vyšla i řada textů, které popisovaly humorné události, které se v Terezíně udály, reflektovaly život na heimu a v ghettu, ale objevovaly se zde i texty, prostřednictvím kterých se kluci spolu se čtenáři vraceli do dob před válkou a vzpomínali, jaký byl život před Terezínem. Společně s těmito texty vycházely i lyrické básně a povídky s hlubším poselstvím.

Transporty zasahovaly do životů všech, ty dětské nebyly výjimkou. Právě s transporty souviselo vydávání čísel, v nichž se autoři s redakcí loučili s kamarády, kteří byli zařazeni do transportů na východ. Tato speciální čísla se od ostatních čísel lišila kratším rozsahem, ale zejména emocemi, které vystupovaly z každého slova, které kluci z domova pro své odjíždějící druhy sepsali.

„Nemám slova, kterými bych řekl to, co cítím, když mi odjíždíte, kamarádi, s kterými jsem žil skoro dva roky. Chci Vám říct jen to, že i když dnes odjíždíte, zůstaneme nadále spjati poutem kamarádství a že jednou se sejdeme a vy budete něco potřebovat, pak vám vždy ostatní členové domova ‚Nešarim‘ pomohou, neboť jsme jako jedna rodina. Doufejme, že nás opět Prozřetelnost spojí a že budeme žít opět spolu ale volněji.“⁵⁹

V tomto úryvku z textu věnovaného odjíždějícím druhům lze vidět, že v autorovi textu pořád přežívala naděje, že se jednoho dne všichni ve zdraví shledají a že cesta na

⁵⁹ RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

východ je jen přestupní stanicí nebo dočasnou destinací, ať už byl důvod pro tento přesun jakýkoliv. Z textu je patrné, že hoši na heimu utvořili opravdu těsný kolektiv, na kterém jim velmi záleželo, a stali se rodinou, která jim v těchto dnech chyběla a na kterou se mohli za každých okolností spolehnout.

Stejná tematika se objevuje i v básni „Transport“, jež vyšla ve dvanáctém čísle Rim Rim Rim z 26. května 1944.

Transport

*Teď mnoho měsíců jsme žili klidně
i když staří lidé živořili bídně,
přec nikdo netušil a nevěřil,
že by opět transport jezero života rozčěřil.*

*Nevěděl, že transport opět přileze,
že kamarády opět v dáli odveze,
že odjede několik z nás,
že přelomí se života obvyklý pás,
a na východ řada vagonu se pošine...*

*A transport zasáhl na citlivém místě
tak jako ještě nikdy, jistě
čtyři kamarádi nastoupili,
aby se nikdy už k nám nevrátili.*

Však doufat musíme,

že čas tento konec bude míti,

že opět budeme spolu žítí.⁶⁰

Tato báseň poukazuje na to, jak dokázal jeden transport převrátit lidské životy naruby a narušit domnělou iluzi klidu. Objevuje se zde motiv stesku, vzteku, ale i naděje, jelikož autor věřil v lepší časy a doufal, že spolu budou všichni opět žít v míru. Transport, o kterém se v textu píše, autorovi způsobil palčivější bolest než kdy předtím, neboť tímto transportem odjeli čtyři jeho kamarádi, lidé jeho srdci velmi blízcí. Jejich ztráta na něm zanechala nesmazatelnou stopu, ale ani přes to si nenechal vzít naději v lepší zítřky.

Tvůrce básně v textu zmínil i to, že ač po určitou dobu žili v relativním klidu, tak ani to se pozitivně nepodepsalo na podmínkách, ve kterých byli nuceni žít starší lidé, kteří nehledě na přízeň či nepřízeň osudu žili v otřesných podmínkách.

Jazykových prostředků nebylo užito příliš, ale objevuje se zde epiteton ornans (života obvyklý pás), personifikace (transport příleze), ale i metonymie (jezero života). Autor použil verš vázaný s rýmem sdruženým, schéma AABB. Avšak z pravidelnosti rýmu vybočují dva verše, a to poslední verš druhé sloky a první verš čtvrté sloky, které se nerýmují s žádným veršem v bezprostřední blízkosti, ale rýmují se spolu, ačkoliv mezi ně byla vložena sloka.

Atmosféra básně je spíše melancholická s nádechem víry, jež je částečně projevem dětské naivity, částečně náturey hocha, který báseň sepsal. Kromě toho ale mohla víra působit jako podpoření ducha čtenářstva a utvrzení v tom, že utrpení musí jednou skončit. A především, že jsou v tom všichni spolu.

⁶⁰ Památník Terezín. In: *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/img/apt/7558_146.JPG

2.1.4. DOMOV

Vydávání časopisu Domov bylo dílem dvanáctiletých kamarádů Martina Glase a Petra Seidemanna, kteří ho nejprve tvořili v domově 236, jenž se nacházel v Hamburských kasárnách, poté v objektu L 417 na heimu 2.⁶¹ Domov vycházel každé dva týdny od prosince 1943 do května 1944 a celkem bylo vydáno deset čísel.⁶² V porovnání s VEDEM, který vydávali chlapci z Republiky Škid na stejném objektu, se zde objevovalo mnohem více různých úloh a kvízů.

Domov vycházel vždy jen v jednom exempláři, nebyl nadále přepisován do vícera kopií a šířen, jelikož jeho čtenáři byli výhradně obyvatelé „Dvojky“. O ruční sepisování článků do časopisu se staral Petr Seidemann, Martin Glas texty doplňoval svými obrázky.⁶³ Později psala časopis na stroji Siedmannova maminka, která pracovala v evidenčním oddělení.⁶⁴ Vzorem pro Domov se stal časopis Mladý hlasatel, náměty čerpali hoši z četby. Časopis vydávali sami bez zásahů dospělých, jen názvy některých rubrik jim poradil bývalý redaktor Prager Tagblatt.⁶⁵ V časopise se objevily kartičky s historií Terezína a reklamy, které kluci našli ve ztraceném průvodci, také popis výroby bot. Petr se zasloužil o vymýšlení rébusů a příběhů na pokračování.

Co se týče „Dvojky“, tak na tomto domově žili především mladší chlapci, jejichž hlavním programem byly zejména sportovní aktivity jako lehká atletika. Kulturní činnost probíhala jen v omezené míře, vydávání Domova bylo pro „Dvojku“ pouze epizodní

⁶¹ DOMOV. *Časopis Domov* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/domov/index.html>

⁶² Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Domov* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=9732

⁶³ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Domov* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=9732

⁶⁴ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Domov* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=9732

⁶⁵ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Domov* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=9732

záležitostí.⁶⁶ I na tomto domově fungovala samospráva s posty jako ministr zdravotnictví, ministr vnitra, zásobování nebo tělesné výchovy. Všechny posty měly týdenní mandát.⁶⁷

2.1.4.1. TEXTY ČASOPISU DOMOV

Vzhledem k věku autorů byly texty v časopise hravější, obsah uvolněnější, periodikum plnilo spíše odpočinkovou a vzdělávací funkci, kterou zastávaly kvízy a hádanky.

V časopise se objevovalo několik příběhů na pokračování, například o Japonci, kterého bratři Franta a Petr Hájkovi považovali za odpovědného za vyloupení pražské banky, jali se ho tedy na vlastní pěst stopovat. Hoši v jednom z čísel vyhlásili soutěž o nejlepší povídku, hlavní výhra sestávala ze dvou šumivých prášků a patnácti žiletek.

Texty hoši doplnili o pestrobarevné obrázky, které časopisu dodaly kýženou hravost.

2.1.5. DALŠÍ ČASOPISECKÁ TVORBA

V terezínském ghettu však vycházely kromě již jmenovaných časopisů i další periodika, o kterých je známo omezené množství informací, nebo se z nich zachovaly pouze zlomky.

Raritou je časopis Bonaco, který je jediným dochovaným dívčím časopisem. Název je zkratkou „bordel na kolečkách“, který symbolizoval nejen pořádek na domově, ale i celkově v Terezíně.⁶⁸

Dalšími vydávanými časopisy byl Sešit, který v Terezíně vycházel asi dvakrát do měsíce mezi lety 1943–1944⁶⁹, časopis Noviny, který vydávali od února 1944 chlapani na

⁶⁶ DOMOV. *Časopis Domov* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/domov/index.html>

⁶⁷ DOMOV. *Časopis Domov* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/domov/index.html>

⁶⁸ ŠTEFLOVÁ, Lenka. *Dětská časopisecká tvorba v terezínském ghettu* [online]. Brno, 2010 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/gh2hqa/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Libor Vykoupil, Ph.D.

⁶⁹ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Sešit* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7557

ubikaci č. 10 v objektu L 417⁷⁰, či Hlas půdy, který byl vydáván na půdě domu Q 306, kde žilo přibližně dvacet dětí se svými matkami.⁷¹

2.1.6. BEZEJMENNÍ

Psaní textů, ať už prozaických nebo básní, sloužilo nejen dětem, ale i dospělým vězněným v ghettu nejen jako forma terapie, ale i jako prostředek k seberealizaci a možnosti sdílet své myšlenky a pocity prostřednictvím umění.⁷²

Textů a kreseb, které vytvořily děti v Terezíně, se objevilo na čtyři a půl tisíce, ale ne u všech se zachovalo jméno jejich autora. Avšak i tato díla se stala cenným svědectvím o době, v níž vznikala, a i díla nesignovaná jsou důležitou památkou a tím jediným, co nám po neznámých dětech zbylo.

2.1.6.1. TEXTY NEZNÁMÝCH AUTORŮ

Ptačí píseň

Kdo stále ve svém hnízdě sedí,

ten nezná, co je svět.

Ten neví to, co všichni ptáci vědí,

ten neví, o čem já chci pět,

že celý svět je plný krás.

⁷⁰ Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Noviny* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7561

⁷¹ ŠTEFLOVÁ, Lenka. *Dětská časopisecká tvorba v terezínském ghettu* [online]. Brno, 2010 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/gh2hqa/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Libor Vykoupil, Ph.D.

⁷² iLiteratura.cz. *Básně dětí z terezínského ghetta 1941-1945* [online]. Praha: iLiteratura.cz, 2006 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/20037-basne-deti-z-terezinskeho-ghetta-1941-1945-cast-1>

Když ráno zemi zaplaví sluneční jas

a v trávě třpytí se perly rosy,

když jitro zavítá sem zas,

a v křoví zapějí kosi,

pak vidím, jak krásné je žít.

Člověče, zkus krásám srdce otevřít

když přírodou kráčíš,

když do ní jdeš věnec svých vzpomínek vít

i když slzami cestu svou smáčíš

a poznáš, jak krásné je žít.⁷³

Báseň Ptačí píseň je ukázkou přírodní lyriky, která oslavuje krásu přírody, krásu života. Oproti jiným básním, které v Terezíně vznikaly, zde není tak markantní motiv smutku, i když na něj může odkazovat verš: „*i když slzami cestu svou smáčíš*“. Autor verši oslavoval krásu světa, která ač se na první pohled může zdát obyčejná, nabízí duši a myslí komfort, který léčí.

V básni se kromě tropů, jako je metafora (perly rosy, hnízdo ve smyslu domov, vít věnec vzpomínek), objevují i různé figury, například anafora (ten neví to, co všichni ptáci vědí/ ten neví, o čem já chci pět), apostrofa (člověče), aliterace (zemi zaplaví, věnec svých vzpomínek vít, slzami cestu svou smáčíš).

Tvůrce užil v básni vázaného verše s rýmem obkročným (schéma ABAB), přičemž poslední verš strofy se rýmuje s prvním veršem strofy následující. Báseň je rozdělena na pět slok po pěti verších, psána spisovným jazykem.

⁷³ Ptačí píseň. In: FRANKOVÁ, Anita a Hana POVOLNÁ. *Motýla jsem tu neviděl: Dětské kresby a básně z Terezína*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1993, s. 68. ISBN 80-85608-06-5.

Touha po domově

*Již přes rok žiji v ghettě
v Terezíně v černém městě,
a na domov když vzpomenu,
ted' vážit si ho dovedu.*

*Ty domove ty domove,
proč odtrhly mne od tebe,
kde slabý tak lehko zahyne,
kde zahyne a neobživne.*

*Rád bych se zas vrátil zpět
domov mě připadá jak jarní květ,
dokud jsem domove u tebe žil
nikdá jsem si tě tak nevážil.*

*Ale ted' vzpomínám na zlaté časy,
brzy se vrátím domove asi.*

*Po ulicích chodí lidi,
na každým z nich se hned uvidí
že v Terezíně ghettě je*

kde hrozné odehrávají se děje.

Málo jídla a bída je,

zde žít pomalu hrozné je.

Však vzdát se nikdá nikdo nesmí

svět se točí a čas se mění.

Však doufejme že přijde čas,

kdy vrátím se domove zas

ted' vážít si tě dovedu

často si na tebe vzpomenu.⁷⁴

Báseň, jež je další z řady těch, jejichž autoři byli zapomenuti, ale jejichž odkaz přetrvává do dnešních dní, zobrazuje pocity, které byly vlastní všem vězňům bez ohledu na věk, a to touhu po tom vrátit se domů a žít normálním, válkou nerušeným životem. U dětí se však tento stesk projevoval citelněji než u osob dospělých, ať už to bylo způsobeno tím, že tyto emoce nedokázaly potlačit, nebo tím, že byly odtrženy od rodin ve věku, ve kterém pro ně její přítomnost na každém jejich kroku hrála důležitou roli.

Ústředním motivem básně je touha po tom vrátit se domů, ale taktéž uvědomění si toho, že autor bral domov jako samozřejmost a řádně vážít si ho začal až ve chvíli, kdy o něj přišel. To však neplatilo jen pro autora, lze to považovat za jakýsi archetyp celého lidského společenství.

⁷⁴ Touha po domově. In: FRANKOVÁ, Anita a Hana POVOLNÁ. *Motýla jsem tu neviděl: Dětské kresby a básně z Terezína*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1993, s. 30. ISBN 80-85608-06-5.

Autor v básni popsal nuznost a bídu v ghettu, ve kterém v době sepsání básně pobýval více než rok. Hovořil o Terezíně jako o „černém městě“, což by se dalo interpretovat jako metafora značící smrt a nemoci, jimiž byl Terezín prostoupen.

Hojně se zde objevuje apostrofa, již oslovuje domov, po kterém si stýskal. Lze zde nalézt také několik epitet constans (zlaté časy, jarní květ). Text je jinak až na zmíněné poměrně chudý na jazykové prostředky, avšak síle a vážnosti sdělení to neubírá.

Zajímavým úsekem pro interpretaci jsou verše: „*Ty domove ty domove/ proč odtrhly mne od tebe*“. Ve shodě přísudku s podmětem je zapsáno „y“, což naznačuje, že podmět je v rodě ženském nebo rodě mužském neživotném. Avšak z kontextu přechozích veršů není možné vyčíst, kdo jsou ty „ony“, toto dvojverší tedy dovoluje čtenáři vyložit si to několika možnými způsoby s ohledem na jeho citění, případně i hloubku znalostí týkající se dané problematiky.

Báseň se skládá z celkem sedmi strof, přičemž čtvrtou slokou je dvojverší, ostatních šest strof je tvořeno čtyřmi verši. Verš je vázaný se sdruženým rýmem, jehož rýmové schéma je AABB.

2.2. DĚTI ŠOA

Děti židovského původu, které se umělecky, obzvláště literárně, vyjadřovaly, bylo nespočet. Některé z nich byly výraznější než jiné, ale všechny po sobě zanechaly kulturní dědictví, které se stalo svědectvím nejen o životě v táboře, ale také o pocitech, které v dětech válka a věznění vyvolaly, myšlenkách, které neměly s kým sdílet, radostech, které jim dávaly naději, že se vrátí domů.

Nejvýraznějšími tvůrčími osobnostmi v dětských řadách byli bezesporu chlapi, již vydávali časopis VEDEM, zejména Petr Ginz a Hanuš Hachenburg. Avšak ani další hoši, kteří spolupracovali na vydávání časopisu VEDEM, nezůstali s tvůrčí činností a odkazem pozadu, jmenujme například Zdeňka Ohrensteina, později známého jako Zdeňka Ornesta, mladšího bratra tragicky zesnulého básníka židovského původu Jiřího Ortena, Jiřího Kurt Kotouče, který hrůzy války přežil, Jiřího Brumla, Josefa Stiassneho, Jiřího Bradyho a Hanuše Becka. Do popředí se dostaly i literární texty chlapců, jež redigovali a vydávali časopis Kamarád, Domov a Rim Rim Rim. Nadějným básníkem byl i Franta Bass, jehož dílo stojí za vznikem této práce.

2.2.1. CHLAPECKÝ DOMOV 1 – „JEDNIČKA“

Chlapecký domov 1, nazývaný též „Jednička“, byl jedním z heimů domova L 417⁷⁵, kde žili chlapci věznění v Terezíně. Správa rozdělovala chlapce do jednotlivých heimů zejména podle věku, avšak rozdělování byli i podle zájmů, což určovalo charakter společenství a náplň jejich činnosti. Každý domov obstarával vychovatel ve věku od dvaceti do pětadvaceti let. Vychovatel „Jedničky“ Valter Eisinger byl výjimkou.

„Jednička“ byla orientována spíše intelektuálně a levicově, o čemž vypovídala umělecká činnost zde žijících hochů.⁷⁶

2.2.1.1. REPUBLIKA ŠKID

Pod taktovkou Valtera Eisingerova se na Domově 1 zformovala tzv. Republika Škid, jež se stala samosprávnou jednotkou na heimu, chlapci se podíleli na organizaci svého života v rámci ghetta, ale také se učili pomáhat jeden druhému, umění pochval a napomínání, navzájem se učili.

Tato samospráva měla předsedu i radu, i přes to se však každý týden konala tzv. „plenárka“, tedy zasedání, kde se nastalé problémy probíraly v celém kolektivu, který čítal čtyřicet až padesát chlapců ve věkovém rozmezí od čtrnácti do šestnácti let. Právě systém samosprávy a skvělého kolektivu pomohl mnohým hochům, kteří „Škidem“ prošli, najít sama sebe, vnitřně vyrůst a objevit svou sílu a poslání v pomoci druhým, radost a útěchu ve vzdělávání a tvoření.⁷⁷

⁷⁵ Tereziňská štafeta. *Tereziňské ghetto: Děti a mládež v tereziňském ghettu* [online]. Praha: Gymnázium Přírodní škola, o.p.s. - Tereziňská štafeta, 2018 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://terezinskastafeta.cz/terezinske_ghetto.html

⁷⁶ Tereziňská štafeta. *Tereziňské ghetto: Děti a mládež v tereziňském ghettu* [online]. Praha: Gymnázium Přírodní škola, o.p.s. - Tereziňská štafeta, 2018 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://terezinskastafeta.cz/terezinske_ghetto.html

⁷⁷ Vedem. *Republika Škid* [online]. Praha: Tereziňská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/republika-skid.html>

2.2.1.2. VALTER EISINGER

Valter Eisinger se narodil 7. května roku 1913. Od chlapců patřící ke „Škidu“ si vysloužil přezdívky Prcek a Bumbříček.⁷⁸ Před válkou vyučoval český a německý jazyk v Orlové a Kyjově, během okupace působil na jediném protektorátním gymnáziu, jež se nacházelo v Brně.⁷⁹ Na konci ledna roku 1942 byl deportován do Terezína. Téhož roku v červenci se stal vedoucím chlapeckého domova I v budově bývalé terezínské školy (objekt L 417), v němž žili hoši ve věku od přibližně třinácti do šestnácti let.

A právě v tomto chlapeckém domově se mu povedlo utvořit kolektiv talentovaných chlapců, po několika měsících edukativních a výchovných experimentů založil chlapeckou samosprávu, výše zmíněnou Republiku Škid. Inicioval i vydávání časopisu, jehož redigování se na téměř dva roky ujal Petr Ginz. Staral se, aby děti i v podmínkách ghetta mohly zažívat kulturní život a snažil se o zachování jejich mravnosti a morálních zásad.

Jeho levicové názory mu dodaly na kontroverzi, což vedlo k tomu, že byl dvakrát z funkce vychovatele odvolán a jednou odešel z vlastní vůle, avšak vždy se do „Jedničky“ vrátil.⁸⁰

Dokladem nejen Eisingerovy oblíbenosti mezi hochy, ale i jeho přesvědčení a morálních kreditech, svědčí i zápis z deníku Kurta Kotouče: *„Nejpůsobivějším rysem Eisingerovy povahy byl jeho smysl pro toleranci. On sám pevně věřil v nové, sociálně spravedlivé uspořádání světa, ale nežádal, abychom mechanicky přejímali jeho přesvědčení. Tvrdil naopak, že by bylo předčasné, kdybychom si chtěli svých letech vytvořit vlastní názor, nejdříve je třeba hodně vědět a znát. To se projevovalo i v praxi,*

⁷⁸ Vedem. *Valter Eisinger* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/waltr-eisinger.html>

⁷⁹ Vedem. *Valter Eisinger* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/waltr-eisinger.html>

⁸⁰ Vedem. *Valter Eisinger* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/waltr-eisinger.html>

*například pokud jde o přednáškovou činnost u nás na domově. Docházeli k nám lidé s nejrůznějšími názory.*⁸¹

Se svou snoubenkou Věrou Sommerovou, jež v Terezíně pracovala v domově pro předškolní děti, se oženil v červnu 1944 na terezínské radnici. Sňatek se snažili utajit, „jejich“ děti se o něm však nakonec dozvěděly a připravily jim překvapení v podobě obrovských ovací a květin, které do ghetta tajně dostali zemědělci pracující za branami Terezína.⁸²

Mladým manželům štěstí dlouho nevydrželo, jelikož Valter Eisinger byl koncem září 1944 deportován do koncentračního tábora Osvětim, odkud byl poté převezen do Sachsenhausenu. Od 11. do 13. ledna 1945 se účastnil pochodu smrti do Buchenwaldu, při kterém byl dle svědků zastřelen.⁸³

2.2.2. PETR GINZ

O Petru Ginzovi by se dalo hovořit jako o „renesančním člověku“. Tento chlapec byl všestranně nadaný, nejen, že byl činný literárně, napsal několik povídek a rozepsal řadu románů, z nichž dokončil však pouze jeden, a to román *Návštěva z pravěku*, ale byl také zdatným výtvarníkem, počty kreseb a maleb Prahy a terezínského ghetta se pohybují v řádu několika set. Nejvíce proslula jeho kresba tužkou nesoucí název „*Země z Měsíce*“, jejíž kopii vzal na palubu raketoplánu Columbia izraelský kosmonaut Ilan Ramon.⁸⁴ Po válce se našly i jeho linoryty, ilustrace k románům Julese Verna, jeho nejoblíbenějšího spisovatele.

⁸¹ Vedem. *Valter Eisinger* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/waltr-eisinger.html>

⁸² Vedem. *Valter Eisinger* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/waltr-eisinger.html>

⁸³ Vedem. *Valter Eisinger* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/waltr-eisinger.html>

⁸⁴ Vedem. *Petr Ginz* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

Petr se narodil 1. února roku 1928 do smíšené rodiny, jeho otec byl Žid, matka nežidovského původu.⁸⁵ Měl o dva roky mladší sestru Evu, která v roce 2005 vydala jeho deníky. Petrova rodina mu poskytovala velmi dobré zázemí pro vzdělání, uměleckou tvorbu a další koníčky, které byly Petrovi blízké. Jeho rodiče byli sportovně založení a lásku ke sportu pěstovali i ve svých dětech. Kromě toho byli oba nadšenými esperantisty, taktéž velmi vzdělání. Ke slušnosti, disciplíně, kultuře a vzdělání vedli i Petra s Evou.

Petr byl velmi zvědavým a vynalézavým hochem, škála oborů, o které se zajímal, se rozpínala do velké šíře, zabýval se zeměpisem, historií, samozřejmě literaturou a výtvarným uměním, ale také například paleontologií a astronomií. Tuto touhu v něm nedokázali potlačit ani nacisté, když ho spolu s ostatními židovskými dětmi vyhodili ze školy. V této situaci si Petr vytvářel plán své činnosti a poté bilancoval v pečlivě utvořených výkazech, kolik z naplánovaného za onen měsíc zvládl splnit.⁸⁶

„Z ,výkazů‘ Petra Ginze (červen 1944)

Jsem zaměstnán v litografii. Udělal jsem fyzikální mapu Asie a začal světovou mapu dle projekce.

Přečetl jsem: Otáhalová-Popelová: Seneka v dopisech. Arbes: Bláznivý Job, Můj přítel vrah, Dábel. London: Ztracená tvář, Musil: Poušť a oáza, H. G. Wells: Otec Kristýny Albery, část Descartesova Hovoru o metodě.

Naučil jsem se: Starověk (Egyptany, Babyloňany, Indy, Féničany, Izraelity, Řeky, Peršany atd.), zeměpis Arábie, Holandska a měsíce.

Nakreslil jsem: Za ovčínem a Vrchlabí. Udělal jsem si v hlavě i na papíře přehled zoologie. Chodím na večerní přednášky (o Rembrandtovi, Mastičkáři atd.). Nechodím už ke kuchařům.“⁸⁷

⁸⁵ Vedem. Petr Ginz [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

⁸⁶ In: PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra: Zápisky Petra Ginze z let 1941-1942*. Praha: TRIGON, 2004, s. 15. ISBN 80-86159-54-X.

⁸⁷ In: KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghatt?*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 67. ISBN 80-7151-528-0.

Od roku 1941 do roku 1942 si Petr vedl pravidelný deník. Popisoval svými dětskýma očima nejen situaci v Praze v době Protektorátu Čechy a Morava a stále znatelnější perzekuci židovského obyvatelstva, ale také své osobní zážitky. V této době již nemohl chodit do školy s dětmi, jež neměly židovský původ. Vzdělávání židovských dětí bylo vedeno „na směny“, docházelo tedy ke střídání dopolední a odpolední výuky. Čím dál tím častěji byly děti nasazovány na různé práce v Praze.⁸⁸

V této době se nejvíce projevil Petrovy organizační schopnosti, protože pořádal nejen školní akce, ale i události benefičního charakteru, například sbírku na podporu spolužáka trpícího tuberkulózou, nebo obyčejné výlety a klukovské hry.⁸⁹

Dne 24. října byl zařazen do transportu Ca, který směřoval do Terezína.⁹⁰ Vzhledem k tomu, že již dosáhl věku čtrnácti let, tak odjel sám. V ghettu byl zařazen do tzv. chlapeckého domova (heimu) 1 v objektu L 417 pod pedagogickým vedením Valtera Eisingera.

Petr byl v kolektivu „Jedničky“ nezanedbatelným článkem a jednou z nejvýraznějších osobností. Dle vzpomínek jeho kamarádů z ghetta a článků, které psal do časopisů, lze pozorovat, že měl velmi silný vliv na své okolí, jelikož dokázal posilovat dobré vztahy mezi lidmi, v každém člověku hledal jen to dobré, ukazoval druhým pravé hodnoty, a co bylo nejdůležitější, dodával naději i přes to, jaké situaci byli vystaveni.

V táboře se jeho nejdůležitější aktivitou stala práce na pozici šéfredaktora časopisu VEDEM. Do tohoto časopisu nejenže sám přispíval reportážemi, jež zachycovaly dění v Terezíně, úvahami, básněmi a povídkami, ale také systematicky inicioval uměleckou tvorbu svých kamarádů (literární, výtvarnou, či reportážní). Právě umělecká činnost hochů z heimu přispívala k jejich sebereflexi, osobnímu růstu a zocelení, což bylo v nehostinných podmínkách tábora klíčové, ale také k tomu, že si uvědomili vlastní hodnotu a svůj vliv na okolí. Petr disponoval i výjimečným talentem

⁸⁸ Vedem. *Petr Ginz* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

⁸⁹ Vedem. *Petr Ginz* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

⁹⁰ Holocaust.cz. *Petr Ginz* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/lide/obeti/petr-ginz/>

přimět k psaní a publikování literárních textů i chlapce, kteří si v tomto ohledu přišli nemožní a méně talentovaní, přičemž ale pak zvládli vytvořit velmi zajímavé texty. Za články od ostatních přispěvatelů často platil potravinami, které mu do tábora v balíčcích posílala jeho rodina.⁹¹

Během svého pobytu v Terezíně měl Petr přístup do terezínské knihovny, mohl tedy i nadále pěstovat zájem o nejrůznější obory. Ve volných chvílích četl nespočet knih, ať už beletrii, tak ale i odbornou literaturu zabývající se přírodními i humanitními vědami. Nabyté znalosti využíval na tajných večerních přednáškách, které se na „Jedničce“ konaly a kde Petr vystupoval se svými referáty.⁹²

V květnu 1944 byla do ghetta transportována Petrova mladší sestra Eva, jež vzpomínky na setkání se svým bratrem zachytila do deníku. Jejich společné soužití v táboře však netrvalo dlouho, jelikož koncem září 1944 byl Petr společně se svým bratrancem Pavlem zařazen do transportu na východ. Po několikadenním čekání v Hamburských kasárnách byl 28. 9. 1944 deportován do Osvětimi.⁹³ Eva tuto událost nesla velmi těžce, svého bratra popsala jako „neuvěřitelně klidného.“⁹⁴ Petr si s sebou do Osvětimi pravděpodobně vzal svůj nedokončený román *Altajský mudrc* doufajíc v jeho dokončení. Již před nástupem do transportu se Petr potýkal s nemocí, která se po dlouhé cestě do Osvětimi pouze zhoršila. Po selekci ho dle sdělení pamětníka poslal dr. Mengele přímo do plynové komory.

⁹¹ In: KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghatt?*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 64. ISBN 80-7151-528-0.

⁹² Vedem. *Petr Ginz* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

⁹³ Vedem. *Petr Ginz* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

⁹⁴ Vedem. *Petr Ginz* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

2.2.2.1. TEXTY PETRA GINZE

Vzpomínka na Prahu

*Jak dlouho již je tomu,
co viděl jsem naposled
slunce zapadat za Petřínem.
Tu Prahu líbal uslzený hled,
když halila se večerním stínem.*

*Jak dlouho nezalehl v můj sluch
líbezný šumot jezu Vltavy?
Dávno již Václaváku ruch
zapomenut vytratil se z hlavy.*

*Ta neznámá pražská zákoutí,
ve stínu jatek a slepých stok,
jak těm se vede? Sotva se pro mne zarmoutí
tak, jako já pro ně. – Je tomu téměř rok.*

*Již skoro rok dřepím v šeredné díře
místo tvých krás jen pár ulic mám.
Jak v kleci zajaté divé zvíře.*

*Praho, kamenná pohádka, vzpomínám!*⁹⁵

V této básni, kterou sepsal Petr Ginz po roce stráveném v ghettu Terezín, lze pozorovat výrazné motivy stesku po domově. Demonstrací tohoto motivu mohou být například verše: „*jak těm se vede? Sotva se pro mne zarmoutí/ tak, jako já pro ně. – Je tomu téměř rok.*“

Dále se zde objevuje motiv vzteku a frustrace pramenící z nedobrovolného věznění, z nuceného opuštění domova a všeho, co mu bylo milé. Sám sebe popsal jako „v kleci zajaté divé zvíře“, které „již skoro rok dřepí v šeredné díře“.

Tato konkrétní báseň v sobě neobsahuje příliš skrytých symbolů, autor se pomocí nich nesnažil své pocity a myšlenky maskovat a odhalit je jen vnímavému čtenáři, jeho záměrem spíše bylo to, co prožíval, vyjádřit velmi otevřeně. I přes to se zde však některé jazykové prostředky vyskytují, lze zde nalézt jak tropy, tak figury.

Co se figur týče, tak nepřehlédnutelnou je apostrofa (*Praho, kamenná pohádka*), přičemž tato apostrofa by se dala zařadit i k tropům, konkrétně k metafoře, kdy typické krásy Prahy charakteristické nespočtem vynikajících architektonicky významných staveb Petr připodobnil právě ke kamenné pohádce, ač se na první pohled může zdát někomu chladná, nepřístupná a vzdálená, tak lze v ní nalézt vřelost a štěstí stejně jako v pohádkách. Prvoplánově bychom mohli tuto metaforu určit jako epiteton ornans, což by se na poli interpretace taktéž nedalo považovat za chybu.

V textu se vyskytují i dvě řečnické otázky, které dokreslují zoufalou a skleslou atmosféru této básně.

Epiteta, zejména ornans, autor v textu použil víckrát (*uslzený hled, stín jatek, šeredné díře*).

Jak již bylo zmíněno výše, tento literární počín není nejbohatší na jazykové prostředky, avšak to mu na kvalitě a výpovědní hodnotě neubírá, ba naopak. Báseň je

⁹⁵ In: PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra: Zápisky Petra Ginze z let 1941-1942*. Praha: TRIGON, 2004, s. 21. ISBN 80-86159-54-X.

zachycením reality života v místě daleko od domova, v místě, kde nejsou naplněny základní podmínky pro kvalitní život, v místě, které se pro mnohé stalo pouze přestupní stanicí na cestě za hrůzami, které si neumíme, ba ani nechceme představovat. Pohled na situaci z perspektivy dospívajícího chlapce čtenáři nabízí zcela nové možnosti v chápání dané problematiky, navíc text je přímý, jasný a pro recipienta srozumitelný a podmínky, jež zapříčinily jeho vznik, lépe představitelné, i když si nelze zcela představit to, v čem lidé přežívali a co prožívali.

*Dnes je jasno už všem lidem,
kdo je arijcem, kdo Židem,
neboť Žida poznáš vezdy
podle černožluté hvězdy.*

*A takto znamenaný Žid,
musí dle předpisu žít.*

*Vždy po osmé hodině
věnovat se rodině,
dělat jako pomocný dělník,
neposlouchat ani Mělník,
nesmí si pejska dovolit
ani se nechat oholit.*

*A židovka dřív bohatá
nesmí mít ani kořata,
musí učit doma děti,*

*nakupovat od 3 do 5,
nemít šperky, česnek, víno,
koncert, divadlo či kino,
auta byty gramofony,
kožich, lyže, telefony,
vepřové, cibuli, sýry,
aparáty, přesné míry,
harmoniky foukací
neb kanárka pro legraci,
jízdní kolo, barometry,
ponožky a teplé svetry.⁹⁶*

...

Dalším počinem Petra Ginze je výše citovaná báseň, jež nenes žádný název. Co se týče rozsahu, tak báseň pokračuje dalšími šesti slokami, ve kterých Petr popsal další konkrétní kroky, kterými byla realizována perzekuce Židů během druhé světové války i roky před ní, například znemožnění užívat veřejnou dopravu, chodit do divadla a biografu, navštěvovat místa jako náplavky a parky, zablokování financí v bankách a spoustu dalšího.

Na této básni lze pozorovat, že Petr byl neuvěřitelně vnímavý hoch, jelikož si moc dobře uvědomoval nespravedlnost ve světě a příkoří, která byla Židům způsobována. Takováto vnímavost by se očekávala spíše od člověka dospělého, kterého tato omezení zasáhla v plné síle a který tvořil jakousi barikádu pro své děti, aby ony nemusely tyto

⁹⁶ In: PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra: Zápisky Petra Ginze z let 1941-1942*. Praha: TRIGON, 2004, s. 60-61. ISBN 80-86159-54-X.

restrikce naplno pociťovat po co nejdělsí dobu. Avšak Petr vnímal všechny zákazy a příkazy velmi jasně, dokonce v takové míře, že byl schopen všechny popsat, pojmenovat a celou situaci zhodnotit.

V úryvku z počátku básně, který byl do této práce zvolen, se nevyskytuje příliš jazykových prostředků kromě několika epitet *constans* (přesné míry), a metonymie (poslouchat Mělník).

Počet veršů se liší sloku od sloky. Verš je vázaný, druh rýmu sdružený, schéma AABB. Autor použil striktně spisovného jazyka.

2.2.3. HANUŠ HACHENBURG

Hanuš Hachenburg se narodil roku 1929 v Praze – Bubenči jako jediné dítě Jiřího a Elišky Hachenburgových.⁹⁷ Ač není známo příliš informací z dob Hanušova dětství, tak je jisté, že kolem osmi let věku se Hanuš dostal do židovského sirotčince na pražských Vinohradech, s největší pravděpodobností ze sociálních důvodů. V sirotčinci strávil pět let a dle jeho vlastních slov byl pro něj tamější pobyt náročný, jelikož se považoval za dítě rozmazlené, s podivnými názory a způsoby, které opovrhovalo chudobou a žebráky. Právě v sirotčinci vznikaly jeho první básně, stalo se to pro něj terapií, neměl nikoho, komu by se svěřil, proto se uchýlil k této variantě.⁹⁸

Ze sirotčince se ale domů už nevrátil. 24. října 1942 byl transportován do Terezína.⁹⁹ Zde ho zařadili na Domov 2. Avšak brzy si ho všiml Valtr Eisinger, vychovatel na „Jedničce“, a prosadil Hanušovo přesunutí právě na Domov 1. Tento heim se orientoval především intelektuálně a umělecky, Hanuš se tedy brzy začlenil do kolektivu a záhy se stal relativně pravidelným přispěvatelem časopisu VEDEM, přičemž pod své příspěvky se podepisoval jako Ha– nebo Akademie.

⁹⁷ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezińska štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

⁹⁸ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezińska štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

⁹⁹ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezińska štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

Hanuš do VEDEM přispíval rozličnými texty, ať už se jednalo o básně s nezměrnou hloubkou, tak ale i o úvahy a nejrůznější postřehy či povídky. Sepsal i článek zabývající se problematikou zesměšňování autorů přispívajících do časopisu VEDEM, což bylo výrazným problémem Republiky Škid. Článek nese název „*Existuje ve svobodné demokratické Republice Škid svoboda slova?*“.¹⁰⁰ Hanuš pro potřeby konkurzu časopisu VEDEM vytvořil i divadelní loutkovou hru Hledáme strašidlo.

Jeden z pamětníků z „Jedničky“ vzpomínal na to, jak Hanuš spolu s Valtrem Eisingrem dlouhé hodiny sedávali nad Hanušovými básněmi a společnými silami je pilovali a vylepšovali.¹⁰¹ Dnes jsou Hanušovy texty, které vycházely ve VEDEM, jedinou vzpomínkou a odkazem, které po něm zbyly.

Na sklonku roku 1943 byl Hanuš se svou matkou Eliškou deportován na východ do Osvětimi. V době, kdy došlo k Hanušovu transportu, ještě nebyla zřízena železnice až přímo do Březinky, proto musel Hanuš v kmenovém osvětimském táboře z vlaku předsednout na nákladní auto, které ho spolu s dalšími vězni dovezlo až do Březinky.¹⁰²

V tu chvíli mu život zachránilo to, že celý terezínský transport byl umístěn do tzv. rodinného tábora, jež byl tvořen pouze ze zářijového a prosincového transportu z Terezína. Tyto transporty neprošly počáteční selekcí a oproti jiným táborům zde žily pohromadě celé rodiny. Muži a ženy s dětmi sice spali na oddělených barácích, mohli se však v rámci tábora navštěvovat a setkávat. Kromě toho pobyt v rodinném táboře přinášel i pár dalších výhod, pokud o tom lze takto hovořit, jako například ponechání si části zavazadel.

Vychovatel Alfred „Fredy“ Hirsch vymohl zřízení „dětského bloku“ v rámci tábora. Jednalo se o barák, ve kterém se relativně udržovalo teplo a kde mohly děti, jež ještě nedosáhly věku čtrnácti let, trávit celé dny. Tento barák byl na rozdíl od jiných vybaven židlemi, pryčny zde chyběly. Děti zde trávily čas i recitacemi básní či hraním

¹⁰⁰ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

¹⁰¹ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

¹⁰² Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

divadla. Stěny bloku byly údajně pomalované nejrůznějšími výjevy z pohádek. Není přesně známo, zda se Hanuš do dětského bloku dostal, jelikož mu v době věznění v Osvětimi bylo již přes čtrnáct let. Avšak do dětského bloku se čas od času dostaly i starší děti, zejména po březnovém vyvraždění zářijového transportu.¹⁰³

V Březince Hanuš stvořil báseň Gong, jejíž popularita neznala mezí a údajně se ji vězni v táboře učili nazpaměť. Bohužel toto dílo se do dnešní doby nedochovalo.

V červenci 1944 uplynulo šest měsíců od příjezdu transportu. Avšak oproti zářijovému transportu, jenž byl celý vyvražděn, zde proběhla selekce a někteří muži a ženy byli vybráni pro práci v táboře.

K této selekci se váže legenda, a lze to takto nazvat, protože pamětníci tento tradovaný příběh pokládají za nemožný, že ve chvíli, kdy mezi dětmi procházel doktor Mengele, tak ho jeden ze starších chlapců požádal o milost a sdělil mu, že „v táboře je mnoho chlapců mladších šestnácti let, kteří jsou silní a ochotní pracovat pro říši“.¹⁰⁴ Mengele prý souhlasil a provedl selekci i mezi staršími chlapci, z nichž někteří žijí dodnes. Avšak Hanuš touto selekcí neprošel, pravděpodobně kvůli své křehkosti a slabosti.

Hanuš Hachenburg byl zavražděn pravděpodobně 10. července v plynových komorách Osvětimi – Birkenau.¹⁰⁵

2.2.3.1 TEXTY HANUŠE HACHENBURGA

Co jsem?

Ke kterému patřím z národů?

Já děcko bloudící?

Je mojí vlastní hradba ghett,

¹⁰³ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

¹⁰⁴ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

¹⁰⁵ Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

či země zrající,
spějící, malá, spanilá,
jsou Čechy vlastní, svět?¹⁰⁶

Tato bezejmenná báseň je jednou z mála vzpomínek na Hanuše Hachenburga, jehož básně s nezměrnou hloubkou se staly svědectvím na dobu, která přinesla mnoho utrpení a křivd, na dobu, již by si měla společnost připomínat a nezapomenout.

Jeden z veršů této básně posloužil jako název pro knihu „*Je mou vlastní hradba ghatt?*“, kterou společně zpracovali Marie Rút Křížková, Kurt Jiří Kotouč a Zdeněk Ornest, v níž jsou publikovány mnohé texty z časopisu VEDEM, vzpomínkové stati a také předmluva od Václava Havla.

Jednoznačným motivem, který v této krátké básni lze nalézt, je pátrání po smyslu života. Jaký smysl má život, jehož cena je dle válečných agresorů téměř nulová a jehož rozkvět je násilně potlačován? Taktéž se můžeme zaměřit na verš: „*Ke kterému patřím z národů?*“ Oba jeho rodiče byli židovského původu, což z něj taktéž učinilo etnického Žida, který ale žil v Československé republice, což z něj dělalo Čechoslováka. Nejistota a kladení si této otázky mohlo přijít ve chvíli, kdy si sám nebyl jistý, ke které z možností se přiklonit, nebo kdy nastaly perzekuce veškerého obyvatelstva žijícího na území nově vzniklého Protektorátu Čechy a Morava, ač židovské obyvatelstvo bylo postihované stále více, tak ani obyvatelům hlásícím se k československé národnosti se omezování a tresty nevyhnuly. V momentě, kdy k tomuto došlo, se sám sebe mohl ptát, zda je trestán za to, že je Žid, nebo za to, že je Čechoslovák, nebo zdali je to kombinace obojího.

Dle mého k položení těchto otázek mohla vést úvaha o lidskosti, jelikož jako první se na otázku „*Co jsem?*“ nabízí odpověď člověk. Právě z důvodu toho, že jsme všichni lidé, by nikdo neměl předstírat, že je důležitějším člověkem než někdo jiný, že existence jeho a okruhu jemu nejbližších je podmíněná tím, že jiný národ musí být zlikvidován.

¹⁰⁶ In: KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghatt?: Básně, próza a kresby tereziánských dětí*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 15. ISBN 80-7151-528-0.

A přesně toto bylo podstatou perzekuce a postupné likvidace židovského obyvatelstva, jež se dělo právě z důvodu pocitu nadřazenosti a větší důležitosti árijské rasy.

I v posledních čtyřech verších básně se uplatňuje motiv rozpolcenosti, zda odloučenost a tragické podmínky ghetta bylo to, co mu jako příslušníkovi židovského národa náleželo, nebo zda byl hoden všech krás, které svět za hradbami ghetta nabízel nehledě na etnicitu.

V této básni nalézáme vázaný verš bez striktně daného rýmového schématu. Co se týče jazykových prostředků, tak se zde objevuje několik epitet ornans (země spanilá či děcko bloudící). Lze zde najít taktéž synekdochu (hradba ghett). Autor se touto básní dle mého snažil více předat poselství a dát najevo nespravedlnost života než si přílišně vyhrávat se složitými motivy.

Srdce

Kdes v srdci v koutku bez jména

bude asi malý pokojíček

a každý člověk v něm as má

své já jak prsten na malíček.

Tak hrozné to je, co já tam mám

Tak Tolik citů bez jména

a nemohu je vyjádřiti!

Jsem větrný jak ozvěna.

Mé děťátko když narodí se

a bude k světu, bude muž

já doufám že už nezažije

co viděl jsem a trpěl už

Já nevím, jak bych slovy nazval

svůj pokojíček s vrátkama

snad jednou mi to šeptnou ptáci

a vzkáže mi to ozvěna

anebo řekne moje děcko

„víš – tati, ty jsi ten a ten!“

tak kruté je ke mně mé srdce

a nedopřeje krátký sen,

a vždycky řekne:

„Brachu milý –

jak bys mne přece vyjádřil!?“

Dnes jsem si řekl: Srdce je oheň

a hasit oheň nemám sil.¹⁰⁷

Tuto báseň Hanuš signoval přezdívkou „Akademie“, již používal spolu s podpisem Ha-. Vyšla v časopisu VEDEM, který vycházel mezi roky 1942 a 1944 a jehož byl Hanuš pravidelným přispěvatelem.

¹⁰⁷ In: KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghett?: Básně, próza a kresby tereziánských dětí*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 174. ISBN 80-7151-528-0.

Výrazným motivem této básně je boj se sebou samým, svou vlastní podstatou, což se jeví neobvykle v porovnání s motivy běžně se vyskytujícími v umění, které v té době vznikalo, tedy s motivy zoufalství, pocíťování nespravedlnosti, smutku, ale i naděje a chuti po tom znovu žít. Avšak i v této básni se motiv zoufalství objevuje, nepramení však z válečného dění nejen v Evropě, respektive ne primárně, ale z nemožnosti vyjádřit veškeré pocity, které autora sužovaly, a z následné nemožnosti tyto emoce pojmenovat.

Ladění je melancholické s příměsí naděje a touhy v lepší zítřky, které se objevují ve verších: „*Mé děťátko když narodí se/ a bude k světu, bude muž/ já doufám že už nezažije/ co viděl jsem a trpěl už*“, kdy autor vyslovil přání, aby se jeho děti narodily do světa bez násilí, nenávisti a omezování, které musel prožívat on. Konkrétně zde hovoří o dítěti-chlapci, což lze chápat jako skutečnost, že autor doufal to, že jeho synové nebudou muset narukovat do armády a bojovat v jakékoliv zničující válce.

Dle veršů je možné usuzovat, že autor si kvůli situaci, ve které se nejen on, ale i další lidé, které nacisté považovali za hrozbu rasové čistotě, ocitl, zakazoval snít a upínat své naděje směrem k něčemu, co se nikdy pravděpodobně ani neodehraje. Tomuto nasvědčují verše: „*tak kruté je ke mně mé srdce/ a nedopřeje krátký sen*“.

Oproti první básni Hanuše Hachenburga, která byla použita v rámci této práce, připouští tato více interpretací, jelikož obsahuje víc ne zcela jednoznačných symbolů, které by se daly vyložit pouze jedním způsobem.

V textu se objevuje několik jazykových prostředků, jmenujme např. apostrofu (brachu milý), metaforu (pokojíček), epiteton ornans (kruté srdce), přirovnání (jsem větrný jak ozvěna, své já jak prsten na malíček), personifikace (vzkáže mi to ozvěna, srdce nedopřeje) a další.

Čtenáře by mohla zaujmout první strofa, ve které autor psal o koutku v srdci a přirovnával ho k pokojíčku, kde každý z nás má své já jak prsten na malíček. Toto přirovnání, které by se jistě dalo interpretovat i jako metafora, se jeví zajímavě v tom ohledu, že nabízí více možných výkladů. Prsten na malíček může symbolizovat jak velikost, jelikož malíček je nejmenším z prstů, tudíž i to já, které v tomto pokojíku přebývá, je pouze malým střípkem lidské osobnosti. Další možnou interpretací jest ta, že

lidé prsten na malíčku nosí pouze výjimečně, spíše jej nosí na prsteníčku či prostředníčku, zahlédnout tedy prsten na malíčku může být považováno až za vzácnost. Ve spojitosti s částí osobnosti, kterou autor k prstenu na malíčku přirovnal, lze soudit, že tento segment lidského charakteru je něco, co by mělo být střeženo a uchováváno jen pro lidi našemu srdci velmi blízké, jelikož sdílení i nejtemnějších obav a nejtajnějších přání pro nás bývají velmi vzácné a otevřenost v této oblasti značí velkou důvěru. Na symbol důvěrnosti navazuje i třetí verš druhé sloky: „*a nemohu je vyjádřiti!*“, přičemž lze jen hádat, zda k nemožnosti otevřít se vedl nedostatek důvěry, nebo sabotáž sebe samého, kdy se mohl obávat ventilovat svá přání a upnout se k nim, aby ho pak nebolelo jejich nenaplnění, nebo strach z toho, že by z něj vyjádření ne tak radostných pocitů a myšlenek udělalo špatného člověka.

Autor použil bohatý spisovný jazyk, neštil se ani použití zdobnělin (pokojíček, malíček, děťátko). Co se týče interpunkce, tak tu Hanuš použil spíše sporadicky, dle dnešních pravidel pro zápis interpunkce by bylo nutné ji doplnit například do třetí sloky. Verš je vázaný s nepravidelným rýmovým schématem, ve většině slok se však rýmuje druhý a čtvrtý verš.

2.2.4. ZDENĚK ORNEST

Zdeněk Ornest, rodným příjmením Ohrenstein, se narodil 10. ledna 1929 v Kutné Hoře jako třetí syn Bertý a Eduarda Ohrensteinových.¹⁰⁸ Tato rodina se zapsala do dějin české literatury, jelikož jí dala Jiřího Ortena, který tragicky zahynul roku 1941 po srážce s německým sanitním vozem. Zdeněkův nejstarší bratr Ota v roce 1939 emigroval do Anglie, odkud společně s Pavlem Tigridem a Františkem Schwarzem Červinkou denně vysílali relaci *Volá Londýn*, kterou poslouchali lidé na území Protektorátu Čechy a Morava. Jen za poslech tohoto vysílání hrozil trest smrti.¹⁰⁹

Zdeněk byl společně s Hanušem Hachenburgem nejvýraznějším básníkem, který přispíval do časopisu VEDEM. Podepisoval se přezdívkami Orče nebo Mustafa.

¹⁰⁸ Vedem. *Zdeněk Ohrenstein (Ornest)* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/zdenek-ornest.html>

¹⁰⁹ Vedem. *Zdeněk Ohrenstein (Ornest)* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://vedem-terezin.cz/madailonky/zdenek-ornest.html>

Roku 1940 byl Zdeněk svým starším bratrem Jiřím převezen do židovského sirotčince, jenž stál v Praze v Belgické ulici. Odtud byl v říjnu roku 1942 deportován do Terezína spolu s dalšími chlapci ze sirotčince. Jiří Zdeňka v sirotčinci navštěvoval až do své smrti roku 1941.

V Terezíně Zdeněk zůstal dva roky, během nichž se angažoval v časopisu VEDEM nejen s Petrem Ginzem a Hanušem Hachenburgem, ale i Jiřím Kurtem Kotoučem, Jiřím Brumlem, Jiřím Bradym, Hanušem Beckem a Josefem Stiassnym.

Zdeněk byl z Terezína deportován devátým, tedy předposledním z deseti transportů směřujících na východ do Osvětimi. Stalo se tak 19. října 1944.¹¹⁰

V Osvětimi prováděl na nádraží selekci doktor Mengele, který Zdeňka zařadil na stranu, která měla být poslána do plynových komor. Starší kamarádi z druhé strany na Zdeňka mávali, aby k nim přeběhl, což Zdeněk nakonec opravdu bez povšimnutí stráží udělal a unikl tak jisté smrti. V Osvětimi Zdeněk prošel kolem Valtera Eisingera, který byl součástí kolony pochodující kolem něho, v naprosto zbídačeném stavu. Avšak nikoho jiného z Republiky Škid v Osvětimi nepotkal.

V Osvětimi jeho cesta nekončila, nejprve byl deportován do Kauferingu¹¹¹, odtud následně počátkem roku 1945 do Dachau. V Dachau se dočkal osvobození spojeneckými vojsky.

Po válce se Zdeněk, jenž dorostl šestnácti let věku, setkal se svou matkou, která zůstala v Terezíně, ta byla totiž chráněna svým pracovním zařazením do produkce Glimmer (pracovní skupina, jež měla na starost loupání slídy), a se svým bratrem Otou, který se vrátil z Anglie, kde byl členem odboje. Z početné rodiny Ohrensteinů se konce války však nedožil téměř nikdo.

Zdeněk spolu s bratrem Otou po válce přijal příjmení Ornest. Absolvoval dramatickou konzervatoř DAMU v Praze. První angažmá získal v Divadle Oldřicha Stibora v Olomouci, kde dlouhá léta působil. Od roku 1961 hrál převážně v divadle S. K.

¹¹⁰ Vedem. *Zdeněk Ohrenstein (Ornest)* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://vedem-terezin.cz/madailonky/zdenek-ornest.html>

¹¹¹ Kaufering byl jedním z dílčích táborů koncentračního tábora Dachau.

Neumanna v pražské Libni. Zdeněk zažil pád totality roku 1990 a v létě téhož roku obdržel spolu s Jiřím Kurtem Kotoučem pozvání do Kanady od Jiřího Bradyho. A právě v Kanadě se setkali tři přeživší přátelé, kteří společně tvořili časopis VEDEM.

Zdeněk Ornest tragicky zahynul 4. 11. 1990¹¹² na železničním přejezdu v pražských Dejvicích. Dodnes není známo, zda se jednalo o nehodu nebo sebevraždu.

2.2.3.1. TEXTY ZDENĚKA ORNESTA

Jen trochu tepla

*Tak trochu tepla vám přátelé závidím,
když téměř namrzlý vylézám z lůžka ven,
když ještě mimo to jiného necítím
a v mlhu krásných snů jsem zpola zakuklen.*

*Ani se nechci mýt v té zimě studené
pomalu topím se, ne v studu, ve špíně.
Ach teplo hřejivé, tak draze koupené,
jak bych se ohřát chtěl u tebe na klíně.*

*Až když se ze všeho pořádně probudím
a těžce uznám, že šírá mne velký hlad,
všechny své naděje bolavě zapudím*

¹¹² Židovská obec Brno. *Ornest Zdeněk* [online]. Brno: Židovská obec Brno, 2023 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.zob.cz/vzdelavani/osobnosti/ornest-zdenek/>

*a chci se zahrabat a dále spát a spát.*¹¹³

Za ústřední motiv básně „*Jen trochu tepla*“ lze považovat stesk po teple. Avšak nemusí tím být myšleno pouze fyzické teplo z topení či krbů, ale i teplo domova, hřejivé teplo pramenící z vědomí životních jistot, svobody a bezpečí. Bohužel ani jednoho se vězněným nejen v Terezíně nedostávalo. Avšak i přes tento diskomfort si autor dovoľoval snít a mít naděje, které však po střetu s bolestnou realitou nabyly nezřetelných obrysů. Bolest na duši a těle, se kterou se autor potýkal, prostupuje všemi verši textu.

Motivem, který se objevuje napříč díly různých autorů, je motiv zoufalství, jež úzce souvisí právě se steskem, a který v zoufalství mnohdy přerůstá. V situaci, ve které se Zdeněk ocitl, tyto pocity vyústily v chuť to všechno vzdát, zalézt do postele a už nikdy nevylézt. Poslední verš je možné pochopit jako touhu po bezbolestné smrti ve spánku, která by ho vysvobodila od útrap, které ho sužovaly a jeho život, jež nacisté v největším rozkvětu omezili, značně komplikovaly. Symboly pro smrt nebývají v dětské literatuře obvyklé, ale v situaci, v níž se děti židovského původu ocitly, se smrt již nejevila pouze jako krajní řešení, ale jako možnost úniku, vysvobození. Dětská mentalita však většinou autorům dovoľovala věřit v lepší zítřky a držet se sebemenší naděje, kterou ve svých životech objevili.

V básni se objevuje několik apostrof, kdy autor oslovoval jak čtenářstvo (přátelé), tak i teplo, po jehož přítomnosti toužil (ach teplo hřejivé). Vyskytují se zde i některá epiteta ornans (mlha snů, draze koupené teplo). Jako metafora může být vnímán verš: „*pomalů topím se, ne v studu, ve špíně.*“ Kromě špíny způsobené žalostnými hygienickými podmínkami v ghettu a nedostatkem vody může značit taktéž válečné hrůzy, které se jako nesmytelná špína otiskly na každého, koho se dotýkaly.

Z básnických figur jmenujme anaforu nacházející se v těchto verších: „*když téměř namrzlý vylézám z lůžka ven,/ když ještě mimo to jiného necítím*“. Verš je vázaný, rým střídavý se schématem ABAB. Každá sloka obsahuje čtyři verše po dvanácti slabikách.

¹¹³ In: KRŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghett?: Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 48. ISBN 80-7151-528-0.

2.2.4 JIŘÍ BRUML

Jiří Bruml, jenž vystupoval pod přezdívkami Abcess, Cuml či Cu, v Terezíně prožil dva roky. 15. května 1944, v té době mu bylo čtrnáct let, byl společně se svou matkou deportován transportem označeným jako „Dz“ do tzv. českého rodinného tábora v Osvětimi – Birkenau. Tento transport byl jedním z mála, který neprošel selekcí, měl však projít „šestiměsíční karanténou“, na jejímž konci čekaly osvětimské plynové komory. K likvidaci „rodinného tábora“ došlo však již po dvou měsících, tedy v červenci 1944. Práceschopní muži a ženy byli odvedeni do říše na práci, všechny děti do čtrnácti let spolu s jejich matkami zahynuly ve dnech 10. – 12. července v plynových komorách.¹¹⁴

V časopise VEDEM sepsal Jiřího medailonek Petr Ginz. Popsal ho jako nešikovného, věčně neupraveného chlapce, který na co sáhl, to pokazil. Petr Jiřího vykreslil jako komickou postavičku, která se ve světě ghetta jevila až nepatřičně.

„Tedy s popisem jsme hotovi a nyní přistupme k denní činnosti řečeného Abcessa. Ráno vstane a převrhne kbelík s kávou. Když to má utřít, hledá půl hodiny hadr a káva zatím oschne, Když toto faktum Bruml zjistí, poškrábe se levou rukou na pravém uchu a udiveně něco zabrumlá. Pak jde do umývárny, kde si omočí prsty, a jde zase domů. Je samozřejmo, že šlápne do vaničky se smetím. Náhodou ho přitom chytne Riša¹¹⁵, který mu nařídí, aby otevřel okno nebo zavřel skříň, což dopadne tak, že zavře okna a otevře skříň. Tu se již Riša dopálí a pak není Abcessa delší dobu vidět.“¹¹⁶

Na Jiřího Brumla v časopise VEDEM vzpomínal i Zdeněk Ornest a Jiří Kurt Kotouč. Zatímco Zdeněk Jiřího popsal jako smolaře a „tragikomického hrdinu jedničky“¹¹⁷, který byl však před válkou plný síly a sportovní utkáni jakéhokoliv typu byla jeho doménou, Kurt o něm psal jako o zvláštním chlapci, avšak neuvěřitelně

¹¹⁴ Vedem. *Jiří Bruml* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-bruml.html>

¹¹⁵ Jako „Rišu“ oslovovali kluci z „Jedničky“ vychovatele Richarda Meiera.

¹¹⁶ In: KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghett?: Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 41. ISBN 80-7151-528-0.

¹¹⁷ In: KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghett?: Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 41. ISBN 80-7151-528-0.

nadaném a inteligentním a uznal, že tehdy nikdo nedokázal ocenit jeho schopnosti, a tak ho spousta chlapců trápilo, na což sám Kurt zpětně vzpomínal s velkou lítostí.

2.2.4.1. TEXTY JIŘÍHO BRUMLA

Jiří psal zejména prózu, a tak jako ostatní hoši z Jedničky, i on publikoval své texty v časopise VEDEM. Společně s nejvyspělejšími hochy Republiky Škid (Petr Ginz, Hanuš Hachenburg, Beno Kaufmann, Hanuš Kahn, Leoš Marody) vystupoval jako kolektivní autor signován přezdívkou „Akademie“.

Jiří taktéž v jednom čísle VEDEM, které vyšlo roku 1943, publikoval medailonek Petra Ginze.

Níže přiložený text sice nepochází z pera Jiřího Brumla, avšak perfektně vystihuje jeho povahu tak, jak ji popsal nejen Petr Ginz, ale i Zdeněk Ornest. Je důkazem, že i přes nepřízeň osudu se kluci na „Jedniče“ dokázali smát a bavit se tak, jako se kluci v jejich věku baví, a že i v ghettu se občas udály komické situace, nad kterými se pousměje i současný čtenář.

(Ráno 7 hodin, Cuml v posteli a spí. Embryo mu sahá pod polštář. Cuml se probudí.)

C: Co je?

E: Ale chytám blechy.

C: To nemůžeš dělat jindy?

E: Když tady pořád skákala a jindy tady nebude.

C: Tak mě nech spát.

E: Já se budu odtud stěhovat. Já půjdu k Erikovi Polákovi a dost!

C (v polospánku): No jó...

E (vrhne se na peřinu a chytá blechu): Už ji mám.

(Mačká ji a hází pod postel...)

*Ale vždyť to je jiná, zpod polštáře sem nemohla skočit!*¹¹⁸

2.2.5. JIŘÍ KURT KOTOUČ

Jiří Kurt Kotouč se narodil roku 1928. Žil v Brně, jeho rodiče byli roku 1941 deportováni do Osvětimi, kde v roce 1942 zahynuli.¹¹⁹ Na jaře v roce jejich úmrtí byl Jiří Kurt Kotouč transportován do Terezína, kde prožil několik dramatických týdnů, jelikož pohyb v ghettu byl omezen na pobyt v kasárnách. Stal se obyvatelem Domova 1 pod vedením vychovatele Valtera Eisingera, následně se zapojil do práce chlapecké samosprávy, tedy Republiky Škid, jejíž se stal předsedou. Mezi jeho dobré přátele patřil Petr Ginz, kterému vydatně pomáhal s vydáváním časopisu VEDEM, a to nejen tvorbou, ale i ručním přepisováním příspěvků. Své texty podepisoval přezdívkou „Svatý“. Ke konci roku 1944 byl deportován do Osvětimi, kde přežil až do konce války.

Po letech připravil společně s Marií Rút Křížkovou a Zdeňkem Ornestem knihu vzpomínek na život na „Jedniče“ a textů z časopisu VEDEM, jež nese název „*Je mojí vlastní hradba ghett?*“. Tato kniha byla vydána z politických důvodů až po převratu roku 1989 a stala se hlavní inspirací pro vznik webových stránek.¹²⁰ Jiří Kurt Kotouč zemřel roku 2008 v Praze.¹²¹

2.2.6. JIŘÍ BRADY

Další z významných osobností terezínského ghetta, která se podílela na vydávání časopisu, ačkoliv nebyla jeho nejpravidelnějším příspěvatelem, byl Jiří Brady. Narodil se 9. února v Novém Městě na Moravě, kde vyrůstal se svou o tři roky mladší sestrou Hanou¹²². Rodiče vlastnili malý krámk se smíšeným zbožím, svým dětem se snažili

¹¹⁸ In: KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghett?: Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: AVENTINUM, 1995, s. 42. ISBN 80-7151-528-0.

¹¹⁹ Vedem. *Jiří Kurt Kotouč* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-kurt-kotouc.html>

¹²⁰ www.vedem-terezin.cz; tyto webové stránky jsou projektem Terezínské štafety. Kromě medailonků autorů a informací o Republice Škid je možné zde nalézt i některé z rubrik, které byly součástí časopisu VEDEM, například Toulky Terezínem.

¹²¹ Vedem. *Jiří Kurt Kotouč* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-kurt-kotouc.html>

¹²² Hana je celosvětově známá díky knížce „Hanin kuřák: příběh dívky, která se nevrátila“, kterou napsala Karen Levine.

věnovat maximum času a vést je k zájmu o vzdělání, sport a umění. V době protektorátu byla nejprve zatčena matka, o něco později byl deportován i otec.¹²³ Oba byli následně zavražděni v Osvětimi.

Po deportaci rodičů žili sourozenci Bradyovi u strýce, nakonec však i oni byli deportováni, a to v roce 1942 do Terezína. Zde Jiřího zařadili na „Jedničku“, ale protože jako jediný z chlapců již manuálně pracoval, tak měl být odtud přesunut. Valter Eisinger se však zasadil o to, aby na Domově 1 zůstal.

Jiří se nikdy neúčastnil tajného vyučování, jelikož přes den pracoval v různých objektech ghetta jako instalatér. Pravidelně se však účastnil schůzí a života samosprávy a kulturních večerů Škidu. Do časopisu VEDEM ale přispíval pouze sporadicky.

Na podzim roku 1944 byl společně s Petrem Ginzem a sestrou Hanou zařazen do transportu do Osvětimi.¹²⁴ Během selekce byl poslán napravo, tedy na práci (poslali ho do pobočného tábora Gleiwitz), což mu zachránilo život. Po několika měsících v Březince, kdy se fronta přiblížila až k Osvětimi, byli vězni z Gleiwitz přesunuti do bývalého zajateckého tábora Blechhammer, jež se stal terčem ostřelování. Právě to umožnilo Jiřímu a dalším vězňům utéct, jelikož střela dopadnuvší na zeď v ní utvořila díru, která se stala cestou na svobodu. Přes Budapešť a Užhorod se Jiří dostal v květnu 1945 do rodného města, zde však zjistil, že Hana a jeho rodiče válku nepřežili.¹²⁵

Roku 1949 emigroval do Kanady, kde žil až do své smrti roku 2019. Významně se podílel na vydání anglické verze publikace „*Je mojí vlastní hradba ghatt?*“.

2.2.7. HANUŠ BECK

Posledním významným článkem časopisu VEDEM (mimo Josefa Stiasneho, kterému bylo v době věznění v Terezíně již více než 18 let) byl Hanuš Beck.

¹²³ Vedem. *Jiří Brady* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-brady.html>

¹²⁴ Vedem. *Jiří Brady* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-brady.html>

¹²⁵ Paměť národa. *Jiří Brady* [online]. Praha: Post Bellum, 2019 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/brady-jiri-1928>

Hanuš se narodil 12. září roku 1929. Žil v Praze s matkou a sestrou, která deportaci do koncentračního tábora unikla proto, že v době povolání rodiny do transportu žila u rodiny nepodléhající norimberským zákonům. Hanuš byl do Terezína odvezen 28. dubna 1942 a žil na proslulé „Jedničce“ až do doby likvidace objektu L 417.¹²⁶

Po dvou letech, v září 1944, byl deportován do Osvětimi. Hanuš byl cestou na východ dobře naladěný a plný humoru, ani ve chvíli, kdy se mezi vězni začalo proslýchat, že nejednou na práci do říše, ale do Osvětimi, se nezalekl svého osudu, jelikož žil v iluzi, že se mu nemůže nic přihodit, protože měl v Osvětimi matku, Julianu Beckovou, která tam byla převezena po věznění v Malé pevnosti. Ta se poté, co se doslechla o očekávaném transportu z Terezína, spojila s vězni, kteří transport odbavovali, aby jejího syna zachránili. Vězni slíbili, že udělají vše, co bude v jejich silách, aby Hanuše dostali k matce. Při selekci byl Hanuš vybrán pro práci v říši. Zničehonic se prý však rozběhl na druhou stranu, snad že zahlédl někoho ze svých přátel z Terezína. A tak před očima známých své matky odcházela Hanuš směrem k plynovým komorám.¹²⁷

2.2.8. FRANTA BASS

František Bass se narodil 4. 9. 1930 v Brně¹²⁸ rodičům Hansovi a Helene Bassovým.¹²⁹ O jeho životě toho není příliš známo. 2. 12. 1941 byl transportem s označením „G“ deportován do Terezína, kde pobýval necelé tři roky, tedy až do 28. 10. 1944, kdy byl deportován transportem „Ev“ do Osvětimi. Zde byl zavražděn nacisty.¹³⁰

¹²⁶ Vedem. *Hanuš Beck* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-beck.html>

¹²⁷ Vedem. *Hanuš Beck* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-beck.html>

¹²⁸ Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *František Bass* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2014 [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/75759/>

¹²⁹ Internetová encyklopedie Brna. *Franz Bass* [online]. Brno: Internetová encyklopedie Brna, 2020 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=32630

¹³⁰ Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *František Bass* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2014 [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/75759/>

2.2.8.1. TEXTY FRANTY BASSE

Jsem žid

Jsem žid a židem zůstanu

i když já hlady umíráti budu

tak nepodám se národu

Bojovat já vždy budu

za můj národ na mou čest

Nikdy se stydět nebudu

za můj národ na mou čest.

Pyšný jsem na můj národ

jakou má ten národ čest

vždy já budu utlačený

vždy já budu zase žít.¹³¹

Ústředním motivem výše citované básně je hrdost, kterou autor pociťoval ve vztahu ke svému národu. Hrdost, kterou mu nikdo nemohl odepřít, hrdost, kterou nemohla ani nacistická propaganda společně se všemi zákazy a omezeními pohřbít. Franta byl ochotný až do poslední chvíle bojovat za svůj národ, ať už byla projevem odporu psychická odolnost a vnitřní síla nenechat se zlomit, nebo právě ona za každé situace přetrvávající národní hrdost a sounáležitost.

¹³¹ Jsem žid. In: FRANKOVÁ, Anita a Hana POVOLNÁ. *Motýla jsem tu neviděl: Dětské kresby a básně z Terezína*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1993, s. 54. ISBN 80-85608-06-5.

Zajímavými se jeví poslední dva verše: „*vždy já budu utlačený/ vždy já budu zase žít*“. Lze zde pozorovat nepatrný náznak naděje, že i to nejhorší období odezní, útlaku bude učiněna přítrž a on bude moci žít život bez toho, aniž by ho někdo diskriminoval kvůli jeho národnosti.

Báseň není příliš bohatá na jazykové prostředky. V posledních dvou verších se objevuje anafora. Autor téměř nepoužíval interpunkci, pouze na konci strof použil tečku. Na začátku některých veršů použil velké písmeno, a to i přes to, že předchozí verš nebyl ukončen tečkou. V textu se neobjevuje pravidelné rýmové schéma, verš by se dal pokládat spíše za volný.

Zahrada

Zahrádka malá

plná růží, voní

cestička je úzká

chlapeček prochází se po ní.

Chlapeček malý, hezoučký

jak poupě rozkvétající

až poupě rozkvetě

*chlapeček už nebude.*¹³²

¹³² Zahrada. In: FRANKOVÁ, Anita a Hana POVOLNÁ. *Motýla jsem tu neviděl: Dětské kresby a básně z Terezína*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1993, s. 47. ISBN 80-85608-06-5.

Další básní, kterou Franta Bass sepsal, je již v úvodu citovaná „Zahrada“. Text na první pohled může ve čtenáři evokovat příjemné pocity spojené s procházkami v zahradách a rozkvétajícími květy, které však odeznějí po přečtení posledního dvojverší.

Za hlavní motiv můžeme považovat pomíjivost života, jež je reprezentována právě již zmíněným posledním dvojverším: „až poupě rozkvete/ chlapeček už nebude“. I přes to, že je chlapec přítomen u počátků rozkvětu růží a dalo by se předvídat, že bude i svědkem odkvětu, tak to byly právě květy růží, které chlapce přežily a staly se tak důkazem oné pomíjivosti.

Chlapečkova krása by se dala asociovat s krásou růží rozkvétajících v zahradě, i on je poupětem, jak je i v básni řečeno. Než však mohl chlapcův život propuknout v plný květ, tak byl násilně ukončen.

Co se jazykových prostředků týče, tak tento text je na ně bohatší než text předcházející. Objevují se zde epiteta constans (cestička úzká, poupě rozkvétající, chlapeček malý, hezoučký), lze zde nalézt i přirovnání (chlapeček malý, hezoučký jak poupě rozkvétající). Autor použil i několik zdobnělin (chlapeček, zahrádka, hezoučký, cestička).

Báseň je rozdělena do dvou strof po čtyřech verších. Objevují se zde přesahy, verš je volný bez pravidelného rýmového schématu.

Báseň, ač krátká, ve mně zanechala velmi silnou emoční stopu spojenou s ukončováním mladých životů dříve, než mohly dorůst do plné krásy. Tahle báseň byla prvním střetem s realitou, že nacisté se neštíteli vraždit i děti, což osobně považuji za největší zvěrstvo. Často se však říká, že člověk si ze zahrady vždy vybere jen ty nejkrásnější květiny.

2.2.9. KOMPARACE MOTIVŮ

V Terezíně v době věznění působilo mnoho velmi talentovaných autorů, mnozí z nich byli představeni v předchozích kapitolách. Texty, které tvůrci psali, sloužily jako únik a alespoň částečné vyrovnání se s realitou prostřednictvím próz a poezie.

Sic každý z autorů byl individuální osobností s odlišným pohledem na svět, všechny spojovalo jedno – věznění v terezínském ghettu, které jejich životy obrátilo

vzhůru nohama. To zcela logicky poznamenalo jejich psychiku a to, jak na svět začali nahlížet.

Ve většině děl čtenář může zaznamenat motivy zoufalství, smutku a stesku, jež byly důsledkem věznění, odtržení od rodiny a přátel, znemožnění vzdělávání, zákazů a omezení, které nacisté na židovské obyvatelstvo uvrhli, ale také zoufalství pramenící z nejistoty, jak dlouho zůstanou živi.

Situace, v níž se Židé a jiné minoritní skupiny ocitli, neposkytovala mnoho prostoru k pozitivnímu smýšlení, avšak zvláště u dětí právě toto korespondovalo s motivy melancholie. Ač bylo spousta textů laděno negativně bez jediného náznaku jakéhokoliv optimismu, v mnoha textech se projevila dětská radost ze života, která se stala vzácnější než kdy jindy, víra a naděje v to, že i to největší peklo musí zákonitě někdy skončit, že lepší dny jsou na dosah. Tento kontrast je znatelný zejména u básní „*Ptačí píseň*“ a „*Touha po domově*“, kdy jedna oslavuje přírodu a všechny krásy světa, druhá naopak vyzdvihuje to, jaké utrpení museli snášet vězni v Terezíně a že stesk po domově se stal neoddělitelnou součástí života každého, jehož potkalo věznění.

Na tomto přístupu měli ohromný podíl dospělí v ghettu, kteří se dětem snažili tamější život co nejvíce usnadnit, aby na ně co nejméně doléhaly hrůzy války a nouze, se kterou se všichni potýkali, jejich dny ovlivňovala v co nejomezenější míře. Vychovatelé se o to zasloužili svým lidským přístupem a zprostředkováním kulturního života a vzdělání, židovská samospráva zase pokusy o zařízení co nejpříjemnějších podmínek, životem na heimech počínaje a stravováním konče.

Naděje, která se objevovala napříč díly dětských autorů, se stala pohonem nejen pro jejich vrstevníky, ale i pro dospělé, protože dětská radost a občas až přespříliš bolestná naivita jim pomohly hledat i v nepříznivé době skutečnosti, za které mohli být vděční.

Jednotlivé motivy se vyskytovaly téměř v každém díle, které bylo během pobytu dětí v ghettu sepsáno, ale kvantita závisela na osobnosti autora, odolnosti jeho charakteru, a především na věku. Starší hoši inklinovali k sepisování temnějších a oduševnělejších textů, v nichž dávali najevo svou všímavost a taktéž to, že si uvědomovali závažnost situace v plném rozsahu, zatímco mladší chlapci byli částečně chráněni jak dospělými,

tak svou vlastní myslí, která jim v jejich věku nedovolila plně pojmout vše, co se kolem nich dělo, proto byly jejich texty spíše veselejšího rázu.

2.3. DIDAKTICKÝ POTENCIÁL TÉMATU

Problematika šoa, ač jí ani v současnosti není věnováno tolik času, kolik by si zasloužila, v sobě nese ohromný vzdělávací potenciál. Studenti se s tématem šoa setkávají běžně během hodin dějepisu, avšak ani v těch mu není dán příliš velký prostor. V hodinách českého jazyka a literatury jsou probíráni autoři židovského původu nebo autoři zabývající se touto tematikou, jedná se zde však zejména o osobnosti celosvětového formátu, které ovlivnily literaturu a kulturu mimo svou vlast, například Arnošt Lustig, Josef Škvorecký, Jiří Weil. Bohužel jsou opomínány méně známé osobnosti, jejichž přínos literatuře vzhledem k jeho důležitosti ale nelze popřít.

Jeff Jacoby, redaktor amerického listu Boston Globe, konstatuje, že fenomén šoa lze v dnešní době vnímat jako varování před nesnášenlivostí, předsudky a před perzekucí určité skupiny osob, ať už se společným náboženským vyznáním, orientací, politickými a jinými názory.¹³³ Povědomí o šoa a jeho dalekosáhlých následcích přispívá k tomu, že si studenti uvědomují důležitost svobody a demokracie, vytlačují se tak sklony ke xenofobii, rasismu a uplatňování předsudků směrem k jakékoliv minoritní skupině obyvatel.¹³⁴

Literární texty sepsány lidmi židovského původu, jichž se šoa přímo týkalo, ve studentech mohou probudit hlubší citění a emocionalitu, která je pro pochopení a lepší percepci textů klíčová. Jako užitečnější nástroj mohou posloužit texty, jež byly sepsány právě dětmi a jimiž se tato kvalifikační práce primárně zabývá. Jako důvody uvedme například nižší koncentraci jazykových prostředků, přímočarost textů pomáhá studentům

¹³³ Komenský: Odborný časopis pro učitele základní školy. *Vzdělávací potenciál tematiky Šoa v kontextu literární výchovy* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2023-03-18]. ISSN 2695-0162. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/komensky/clanky/vzdelavaci-potencial-tematiky-soa-v-kontextu-literarni-vychovy>

¹³⁴ Komenský: Odborný časopis pro učitele základní školy. *Vzdělávací potenciál tematiky Šoa v kontextu literární výchovy* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2023-03-18]. ISSN 2695-0162. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/komensky/clanky/vzdelavaci-potencial-tematiky-soa-v-kontextu-literarni-vychovy>

čtívo lépe pochopit, což povede k hlubšímu emocionálnímu prožitku, dále také věkovou blízkost, kvůli podobné úrovni psychického vývoje lze předpokládat, že se texty sepsané dětmi stanou pro studenty v podobném věku daleko uchopitelnější a hlavní myšlenky jasnější.

Existuje několik příruček a webových portálů, z nichž některé jsou zahraniční, které se zaměřují nejen na edukaci studentů, ale také učitelů v problematice šoa. Hlavní publikací z pera českého pedagoga je „*Antologie textů s tematikou šoa pro 6. – 9. ročník základních škol s metodickým dodatkem*“¹³⁵, jež pracuje s úryvky děl autorů židovského původu, ať už se jedná o Modlitbu pro Kateřinou Horovitzovou, Chlapce v pruhovaném pyžamu, Zlodějku knih, ale také Návštěvu z pravěku od Petra Ginze nebo bezejmennou báseň Hanuše Hachenburga, jež je rozebrána v kapitole 2.2.3.1. Jednotlivé texty jsou určeny pro různé ročníky druhého stupně základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií, přičemž kolektiv autorů využívá při rozborech textu různých metod, z jednodušších například myšlenkovou mapu, trojitý deník, předvídání na základě názvu/titulu, z komplikovanějších kupříkladu Vennův diagram, transformaci poetického textu do prózy a naopak, změnu ladění básně a podobně. Webové portály, které lze pro edukaci využít, jsou například stránky Yad Vashem¹³⁶, což je web mezinárodního centra, jež se věnuje osvětě v oblasti tematiky šoa a jež má na svých webových stránkách rozsáhlou databázi edukačních materiálů. Dalšími weby, ze kterých lze čerpat materiály pro výuku, jsou internetové stránky památníku Terezín¹³⁷, Terezínské štafety¹³⁸ a stránek časopisu VEDEM.¹³⁹

¹³⁵ MAŠÁT, Milan, Jana SLADOVÁ a Kristýna ŠMAKALOVÁ. *Antologie textů s tematikou šoa: pro 6. - 9. ročník základních škol s metodickým dodatkem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5842-7.

¹³⁶ Yad Vashem. *Education & E-learning* [online]. Jerusale: Yad Vashem, 2023 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.yadvashem.org/education.html>

¹³⁷ Památník Terezín. *Informace o vzdělávacím oddělení* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2017 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/informace-o-vzdelavacim-oddeleni>

¹³⁸ Terezínská štafeta: ...cesta stále pokračuje. *Úvodní strana* [online]. Praha: Gymnázium Přírodní škola, 2018 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://terezinskastafeta.cz/>

¹³⁹ Vedem. *Úvodní slovo* [online]. Praha: Terezínská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2023 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/>

Pro výuku mohou být vhodné nejen texty umělecké, jež se snaží na čtenáře co nejvíce zapůsobit jak po stránce emocionální, tak i po stránce racionální, ale i deníkové záznamy, například světoznámý Deník Anny Frankové, ale i již zmíněný Deník Petra Ginze, který k vydání připravila jeho sestra Eva. Deníky na svých stránkách nesou bezprostředně zaznamenané emoce a myšlenky svých autorů, kteří je zachycovali bez jakýchkoliv příkras, což deníkům dodává určitou syrovost a zcela upřímnou a ničím nezastíranou otevřenost.

Dalšími prostředky, které mohou být použity v rámci výuky, jsou časopisy vydávané právě dětmi, jelikož rubriky v časopisech jimi vydávaných jsou hravé a nadějné, čímž se odlišují od textů vydávaných dospělými. Nechybí zde ani křížovky, kvízy atd., které testovaly znalosti a bystrost dětí již ve čtyřicátých letech a které takto mohou posloužit i v současné době. Soubor těchto materiálů, které lze užít jako zpestření vyučování, lze nalézt jak na webových stránkách časopisu Kamarád¹⁴⁰, tak ale i na webu časopisu VEDEM¹⁴¹, na kterém autoři a správci webových stránek z Tereziánské štafety sestavili rubriku s pracovními listy a prezentacemi ke stažení, které lze použít nejen pro účely vzdělávání ve školských institucích, ale i pro potřeby jednotlivců, kteří chtějí tuto problematiku poznat blíže právě prostřednictvím křížovek, kvízů a jiných rubrik, které děti v Tereziánské sepišovaly.¹⁴²

2.3.1. PRACOVNÍ LIST

Tematika šoa a textů, které sepsali autoři židovského původu, mě inspirovala k vytvoření pracovního listu¹⁴³, jež mohly být s laskavým svolením Mgr. Hany Lukešové rozdány a vyplněny v kvartě a oktávě na Gymnáziu Sokolov a KVC, odloučeném pracovišti Chodov.

¹⁴⁰ KAMARÁD. *Velká soutěž Kamaráda* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/krizovky-hadanky.html>

¹⁴¹ Vedem. *Hádanky, kvízy a hry* [online]. Praha: Tereziánská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/hadanky-kvizy-hry.html>

¹⁴² Tereziánská štafeta: ...cesta stále pokračuje. *Metodické materiály pro školy, jednotlivce, rodiny nebo oddíly* [online]. Praha: Gymnázium Přírodní škola, o.p.s. - Tereziánská štafeta, 2018 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: http://terezinskastafeta.cz/metodicke_materialy.html

¹⁴³ Celé znění v přílohách.

Úkolem studentů bylo seznámit se s básní Hanuše Hachenburga, jejíž verš byl použit jako název pro sbírku textů a obrazů vydaných v časopisu VEDEM, tedy knihu „*Je mojí vlastní hradba ghett?*“ a s úryvkem básně Petra Ginze a Panychidy od Vladimíra Holana, který ač nebyl židovského původu, tak události druhé světové války ve svém díle reflektoval, a právě tato reflexe pomáhá nahlédnout na šoa i z pohledu člověka, jehož se sice přímo netýkalo, ale i přes to ho tyto hrůzy poznamenaly.

Pracovní list měl prověřit zejména literární citění studentů, jelikož hlavním cílem bylo zamyšlení se nad motivy básní a ověření, zda jsou texty od autorů v dětském věku pro studenty podobné věkové kategorie uchopitelnější než text sepsaný dospělým člověkem. Dále ověřoval znalost literární terminologie a historických souvislostí.

2.3.1.1. VÝSLEDKY A JEJICH KOMPARACE

Pracovní listy byly rozdány ve dvou třídách, a to v kvartě (9. třídě) na nižším gymnáziu a oktávě (4. ročník SŠ) na vyšším gymnáziu. Celkem se sešlo třicet vyplněných pracovních listů, což není dostatek k vyvození komplexního závěru, avšak i přes to lze z odpovědí ledacos vyvodit a alespoň částečně potvrdit či vyvrátit mnohé z domněnek, navíc to může posloužit jako nahlédnutí do mentality studentů, jak nad texty přemýšlí a jak moc je jim vlastní interpretování textů.

Co se týče literárního citění studentů a jejich schopnosti interpretace, studenti obou ročníků prokázali, že jsou schopni nad texty uvažovat, popsat pocity, které v nich vyvolávají, případně odůvodnit, proč to na ně takto působí. Interpretace některým studentům činila problémy, avšak tyto problémy spíše nepramenily z toho, že by textům nebo některým jejich úsekům nerozuměli, ale pravděpodobněji z toho, že se obávali, že jejich interpretace nebude vyhovovat požadavkům vyučujícího. Většina respondentů dokázala určit ústřední motivy básní, zodpovědět otázky týkající se textu, případně v textu vyhledat konkrétní informace.

Schopnost studentů interpretovat text a postihnout jeho ústřední motiv lze demonstrovat na druhém úkolu první části pracovního listu, která se týkala básně Hanuše Hachenburga, kdy studenti měli za úkol postihnout ústřední motiv básně. Převládajícími odpověďmi respondentů v obou ročnících byly „polemika nad příslušností k národu“ a

„snaha najít sebe sama“, což jsou v kontextu básně akceptovatelné odpovědi přímo související s poselstvím básně.

Respondenti si taktéž velmi dobře poradili se třetí otázkou druhé části, která navazovala na citovanou báseň Petra Ginze. V této části po nich bylo požadováno, aby v básni našli dva verše, ve kterých je popsáno, jakým způsobem byli Židé označováni. Majorita studentů z obou ročníků správně označila třetí a čtvrtý verš, tedy: „*neboť Žida poznáš vezdy/ podle černožluté hvězdy.*“ Ti, kteří toto dvojverší neoznačili, často dodávali jako odpověď na otázku piktogram Davidovy hvězdy, což sice neodpovídá zadání, ale nelze tuto odpověď považovat za chybu.

V abstraktnějších otázkách týkajících se například národnostní příslušnosti autora či polemice o náboženství se objevily obtíže, jelikož se zde ukázalo, že tato témata jsou pro studenty hůře uchopitelná, možná z důvodu nedostatečné diskuse během vyučování, nebo celkové nezainteresovanosti. Avšak i přes to byli studenti schopni na svých znalostech a zkušenostech vystavět ve většině případů smysluplné odpovědi.

S otázkou náboženství se studenti setkali ve třetí části pracovního listu, ve které byl uveden úryvek z Holanovy Panychidy. Měli se zamyslet nad tím, proč se autor v textu obracel k Bohu, co bylo tím důvodem. Studenti deváté třídy ve většině odpovědí prokázali neobyčejnou mentální zralost, jelikož dle nich se autor k Bohu obracel proto, že to byla jediná spravedlivá entita, která mohla ukončit neutuchající utrpení, žádal ho o pomoc a o ušetření lidských životů. Samozřejmě někteří studenti zmínili, že se obracel k Bohu právě proto, že byl věřící a tento rituál byl pro něj přirozený. Objevila se zde i odpověď, že Bůh nespravedlnosti nečinně přihlížel, i když je pokládán za spravedlivého, což lze ve své podstatě označit za oxymóron.

Odpovědi maturantů v lecčem korespondovaly s odpověďmi studentů kvarty, avšak navíc oproti nim zmiňovali to, že Bůh byl pro autora poslední instancí, poslední možností, na koho se obrátit, hledal u něj pomoc a doufal ve spásu. Někteří došli k tomu, že autor mohl o jeho existenci pochybovat, protože kdyby Bůh existoval, nikdy by nemohl dopustit, aby se děly takové příšerné věci, které se během války udály. A právě pochybnosti o božském milosrdenství a spravedlnosti jsou velmi zřetelným motivem této básně, který je však dle výsledků pracovního listu zřejmější pro starší

studenty, jejichž vyspělost a zkušenosti jim umožňují tento motiv lépe nalézt a rozklíčovat.

V pracovním listu byla zahrnut i úkol, v němž se po studentech požadovalo, aby se pokusili určit, který z uvedených textů sepsalo dítě a který je dílem dospělého. V obou ročnících nakonec převládly správné odpovědi, tedy že texty Hanuše a Petra jsou ty sepsané dětmi a Panychida je oproti tomu sepsaná dospělým, avšak objevovaly se i varianty, že Petrova či Hanušova báseň pochází z pera dospělého. Nikdo ze studentů však nepřiradil Panychidu k nesprávné věkové kategorii, což poukazuje na rozdíly mezi Holanovým dílem a básněmi chlapců, kdy Holan užíval mnoha symbolů a jazykových prostředků, které se staly pro čtenáře v dětském věku velmi komplikovanými na pochopení a nečitelnými pro následnou interpretaci.

Na poli jazykové stránky textů a určování jazykových prostředků výsledky spíše neodpovídaly úrovni, které měli studenti v této terminologii dosáhnout. Žáci kvarty jazykovou stránku básní až na výjimky nedovedli charakterizovat vůbec, nelze zde s přesností určit, zda se tak stalo kvůli neznalosti literárních termínů, či jestli neumí jazykové prostředky s jistotou najít. Studenti oktávy se při charakteristice textů omezili spíše na popis rýmového schématu a obecného vyjmenování tropů a figur, konkrétní příklady však nenacházeli.

Posledním z hlavních cílů pracovního listu bylo alespoň částečné dokázání či vyvrácení domněnky, že texty dětských autorů jsou pro studenty podobného věku z hlediska obsahu a formy pochopitelnější a přístupnější než texty dospělých. Pro studenty kvarty i oktávy byla nejlépe uchopitelným textem báseň Petra Ginze, a to zejména kvůli své přímočarosti a konkrétnosti, které respondentům umožnily si text bez velkých obtíží správně vyložit bez jakéhokoliv náznaku dezinterpretace. Jako druhý označili jako nejlépe vyložitelný text báseň Hanuše Hachenburga, která je oproti Petrově daleko více polemická a abstraktní, avšak i přes to studenti dokázali odhalit její smysl a bez větších komplikací jí porozumět. Z hlediska porozumění sdělení si nejhůře vedl úryvek z Holanovy Panychidy, ve které se objevuje mnoho symbolů a jazykových prostředků pro běžného čtenáře těžko postřehnutelných, je tedy značně komplikovanější než básně Petra a Hanuše. Sami respondenti v jedné z dílčích otázek potvrdili, že dle

jejich názoru hraje věk v percepci textů roli, ať už kvůli životní zkušenosti, smýšlení či podobnosti prožívaných problémů.

Závěrem lze tedy říci, že pracovní list naplnil svůj účel, studenti splnili veškerá očekávání a v některých ohledech prokázali skutečnou čtenářskou vyspělost, zejména na poli interpretace. Nejdůležitějším výstupem však zůstává potvrzení domněnky, že dětským čtenářům jsou daleko bližší texty dětských autorů, jak z hlediska formy, tak z hlediska obsahu, ale také přístupnosti textu pro následnou interpretaci.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo představit důvody a mechanismy vzniku terezínského ghetta a následně se zaměřit na kulturu a umělecká díla, která v Terezíně vznikala.

Práce se kromě uměleckého působení dospělých vězňů židovského původu fokusovala i na umění produkované dětmi do osmnácti let, které byly v Terezíně kvůli svému původu vězněny. A právě toto bylo hlavním tématem této kvalifikační práce.

Dětská tvorba byla zvolena z toho důvodu, že dětský pohled na válku a věznění se v některých ohledech značně lišil od percepce dospělých, která je v souvislosti se šoa majoritně prezentována, což může vést k upozaďování prožitků nejmladších, které jsou však také důležitým svědectvím té doby.

V teoretické části byla rozebrána jednotlivá pole umění, ať už se jednalo literaturu, divadlo, hudbu, či výtvarné umění, a to jak z pohledu dospělých umělců, tak i těch dětských.

V první kapitole praktické části byli představeni klíčoví dětsí autoři, jednalo se o chlapce, kteří působili v časopise VEDEM. Jmenovitě šlo o Petra Ginze, Hanuše Hachenburga, Zdeňka Ohrensteina (Ornesta), Jiřího Bradyho, Jiřího Brumla, Jiřího Kurta Kotouče a Hanuše Becka. Mimo redakci časopisu VEDEM byl představen i Franta Bass. Byly nastíněny životní osudy každého z nich a představeno jejich dílo, přičemž ukázky z díla Petra Ginze, Hanuše Hachenburga, Zdeňka Ohrensteina a Franty Basse byly podrobeny rozboru jak po stránce tematické, tak po stránce jazykové.

Další kapitola se zaměřila na časopisy, jež byly v Terezíně vydávány a na nichž děti pracovaly téměř bez zásahu dospělých. Prim hrály časopisy VEDEM, Kamarád, Domov a Rim Rim Rim, z nichž byl každý trochu jinak laděn, ale ve své podstatě všechny plnily stejnou funkci, a to funkci terapeutickou. Časopisy se navíc staly prostředkem seberealizace, jelikož právě na stránkách časopisů vycházela většina literárních počinů, které děti v táboře stvořily.

V této kapitole byly také představeny a následně rozebrány dvě básně autorů, jejichž jméno se bohužel nedochovalo, avšak to jim neubralo na jejich hodnotě, ba naopak. Tyto případy se staly dokladem toho, že ač katastrofa, kterou druhá světová válka byla, způsobila ztrátu identity autora, jeho myšlenky zůstaly zachovány.

Závěr práce se věnoval didaktickému přesahu tématu, byly zde představeny metodické příručky, ať už tištěné, nebo dostupné na on-line platformách, jako jsou webové stránky památníku Terezín nebo web celosvětové organizace Yad Vashem.

Mimo zdroje, které mohou vyučující využít pro vzdělávání v oblasti tematiky šoa, se druhá část poslední kapitoly zabývala i vyhodnocením pracovních listů, které byly vyplněny studenty kvarty a oktávy sokolovského gymnázia. Byla zde posuzována jejich schopnost porozumění a následné interpretace textů, znalost literární terminologie, přičemž nakonec byla potvrzena domněnka, že texty sepsané dětskými autory jsou pro čtenáře v podobném věku daleko pochopitelnější než texty, které napsali autoři dospělí.

Do budoucna by se téma dalo rozšířit o dětské autory, kteří tvořili v jiných ghettech i mimo zemi. Pracovní list, který byl teď k dispozici pouze hrstce studentů, by mohl být rozeslán do více škol a rozdán ve vícero ročnících pro větší komplexnost a reprodukovatelnost výsledků.

POUŽITÁ LITERATURA

LITERATURA

FRANKOVÁ, Anita a Hana POVOLNÁ. *Motýla jsem tu neviděl: Dětské kresby a básně z Terezína*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1993. ISBN 80-85608-06-5.

HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.

KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kurt Jiří KOTOUČ a Zdeněk ORNEST. *Je mojí vlastní hradba ghatt?: Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: AVENTINUM, 1995. ISBN 80-7151-528-0.

MAŠÁT, Milan, Jana SLADOVÁ a Kristýna ŠMAKALOVÁ. *Antologie textů s tematikou šoa: pro 6. - 9. ročník základních škol s metodickým dodatkem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5842-7.

PAVLÁT, Leo a kolektiv. *Židé – dějiny a kultura*. Třetí doplněné vydání. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. ISBN 80-868898-11-4.

PESCHEL, Lisa, ed. *DIVADELNÍ TEXTY z terezínského ghetta 1941-1945*. Praha: Akropolis, 2008. ISBN 978-80-86903-82-8.

PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra: Zápisky Petra Ginze z let 1941-1942*. Praha: TRIGON, 2004. ISBN 80-86159-54-X.

SEEMANN, Richard. *Cesta do Wannsee: Konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*. Středoluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-51-4.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Časopis Rim Rim Rim. In: *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/img/apt/7558_146.JPG

Časopis Vedem. In: *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Vedem* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/img/apt/7552_037.jpg

DOMOV. *Časopis Domov* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/domov/index.html>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Brundibár (1943)* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *František Bass* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2014 [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/75759/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Friedel Dicker Brandeisová v Hronově* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2011 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2009/prosinec-14/friedel-dicker-brandeisova-v-hronove/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Konference ve Wansee (1942)* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pocatek-masoveho-vrazdeni/konference-ve-wannsee-1942/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Kultura* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Petr Ginz* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/lide/obeti/petr-ginz/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Přežívání v ghettu* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/prezivana-v-ghettu-terezin/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Vznik ghetta* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/vznik-ghetta/>

Holocaust.cz: Institut Tereziánské iniciativy. *Zkrášlovací akce a návštěva Mezinárodního výboru Červeného kříže v Tereziánské (1944)* [online]. Praha: Institut Tereziánské iniciativy, 2019 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/propagandisticka-funkce-terezina/zkraslovaci-akce-a-navsteva-mezinarodniho-vyboru-cerveneho-krize-v-terezine-1944/>

iLiteratura.cz. *Básně dětí z tereziánského ghetta 1941-1945* [online]. Praha: iLiteratura.cz, 2006 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/20037-basne-deti-z-terezinskeho-ghetta-1941-1945-cast-1>

Internetová encyklopedie Brna. *Franz Bass* [online]. Brno: Internetová encyklopedie Brna, 2020 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=32630

KAMARÁD. *Časopis Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/index.html>

KAMARÁD. *Heim A v Q 609 - místo vzniku Kamaráda* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

KAMARÁD. *O časopisu Kamarád* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/o-casopisu.html>

KAMARÁD. *Velká soutěž Kamaráda* [online]. Praha: Tereziánská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/kamarad/krizovky-hadanky.html>

Komenský: Odborný časopis pro učitele základní školy. *Vzdělávací potenciál tematiky Šoa v kontextu literární výchovy* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2023-03-18]. ISSN 2695-0162. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/komensky/clanky/vzdelavaci-potencial-tematiky-soa-v-kontextu-literarni-vychovy>

KUČEROVÁ, Michaela. *Život dětí v Terezíně* [online]. Brno 2011 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/vyonh/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Libor VYKOUPIIL.

Národní divadlo. *Brundibár* [online]. Praha: Symbio, 2023 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/predstaveni/brundibar-4639175>

Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Domov* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=9732

Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Noviny* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7561

Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Rim Rim Rim* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7558

Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Sešit* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7557

Památník Terezín. *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Vedem* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/listiny/detail.php?table=Evidencni_karta&col=id&value=7552

Památník Terezín. *Ghetto Terezín* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2017 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ghetto-terezin>.

Památník Terezín. *Informace o vzdělávacím oddělení* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2017 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/informace-o-vzdelavacim-oddeleni>

Paměť národa. *Jiří Brady* [online]. Praha: Post Bellum, 2019 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/brady-jiri-1928>

Pevnost Terezín. *Historie pevnosti Terezín* [online]. Terezín: Pevnost Terezín, 2019 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://fort-terezin.cz/historie-pevnosti-terezin/historie-pevnosti.html>

RIM RIM RIM. *Časopis Rim Rim Rim* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2014 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/rim-rim-rim/index.html>

ŠTEFLOVÁ, Lenka. *Dětská časopisecká tvorba v terezínském ghettu* [online]. Brno, 2010 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/gh2hqa/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Libor Vykoupil, Ph.D.

Terezínská štafeta: ...cesta stále pokračuje. *Metodické materiály pro školy, jednotlivce, rodiny nebo oddíly* [online]. Praha: Gymnázium Přírodní škola, o.p.s. - Terezínská štafeta, 2018 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: http://terezinskastafeta.cz/metodicke_materialy.html

Terezínská štafeta: ...cesta stále pokračuje. *Úvodní strana* [online]. Praha: Gymnázium Přírodní škola, 2018 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://terezinskastafeta.cz/>

Terezínská štafeta. Terezínské ghetto: *Děti a mládež v terezínském ghettu* [online]. Praha: Gymnázium Přírodní škola, o.p.s. - Terezínská štafeta, 2018 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: https://terezinskastafeta.cz/terezinske_ghetto.html

Vedem. *Hádanky, kvízy a hry* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/hadanky-kvizy-hry.html>

Vedem. *Hanuš Beck* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-beck.html>

Vedem. *Hanuš Hachenburg* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/hanus-hachenburg.html>

Vedem. *Jiří Brady* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-brady.html>

Vedem. *Jiří Bruml* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-bruml.html>

Vedem. *Jiří Kurt Kotouč* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://vedem-terezin.cz/madailonky/jiri-kurt-kotouc.html>

Vedem. *Petr Ginz* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/petr-ginz.html>

Vedem. *Republika Škid* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/republika-skid.html>

Vedem. *Úvodní slovo* [online]. Praha: Terezínská štafeta a Theresienstadt Martyrs Remembrance Association, 2023 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/>

Vedem. *Valter Eisinger* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/waltr-eisinger.html>

Vedem. *Zdeněk Ohrenstein (Ornest)* [online]. Praha: Terezínská štafeta, 2022 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.vedem-terezin.cz/madailonky/zdenek-ornest.html>

Vedem – zvláštní vydání. In: *Databáze listinného materiálu Památníku Terezín: Časopis Vedem* [online]. Terezín: Památník Terezín, 2005 [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: http://archive.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/img/apt/7552_018.jpg

Yad Vashem. *Education & E-learning* [online]. Jerusalem: Yad Vashem, 2023 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.yadvashem.org/education.html>

Židovská obec Brno. *Ornest Zdeněk* [online]. Brno: Židovská obec Brno, 2023 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.zob.cz/vzdelavani/osobnosti/ornest-zdenek/>

Židovské muzeum v Praze. *Dětské kresby z Terezína 1942 - 1944* [online]. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2022 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.jewishmuseum.cz/pamatky-a-expozice/expozice/detske-kresby/>

Židovské muzeum v Praze. *Ghetto Terezín* [online]. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2019 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://pinkas.jewishmuseum.cz/cs/cesty-bez-navratu/ghetto-terezin>

OBRÁZKY

Norimberské zákony z roku 1935. In: *Moderní dějiny* [online]. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2023 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>

PŘÍLOHY

Příloha I – schéma vysvětlující rozdělení obyvatelstva na Židy a „míšence“ dle norimberských zákonů

144

¹⁴⁴ Norimberské zákony z roku 1935. In: *Moderní dějiny* [online]. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2023 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>

Příloha II – pracovní list

PRACOVNÍ LIST – BÁSNĚ AUTORŮ ŽIDOVSKÉHO PŮVODU

1. BÁSEŇ HANUŠE HACHENBURGA

*Co jsem?
Ke kterému patřím z národů?
Já děcko bloudící?
Je moji vlastní hradba ghett,
či země zrající,
spějící, malá, spanilá,
jsou Čechy vlastní, svět?*

a) Jaké pocity ve vás báseň vyvolává?

b) Zkuste postihnout ústřední motiv básně.

c) Jak rozumíte posledním čtyřem veršům básně?

d) Které ghetto na našem území bylo Hanušovou vlastí? Jak byste ghetto popsali?

e) K jakému z národů Hanuš patřil? Byl Žid, nebo Čech? Svoji odpověď odůvodněte.

2. BÁSEŇ PETRA GINZE

*Dnes je jasno už všem lidem,
kdo je ~~arjceř~~, kdo Židem,
neboť Žida poznáš ~~vezdy~~
podle černožluté hvězdy.*

A takto zmanenaný Žid,

musí dle předpisu žít.

*Vždy po osmé hodině
věnovat se radině,
dělat jako pomocný dělník,
neposlouchat ani Mělník,
nesmí si pejska dovolit
ani se nechat oholit.
A židovka dřív bohatá
nesmí mít ani kočata,
musí učit doma děti,
nakupovat od 3 do 5,
nemít šperky, česnek, víno,
koncert, divadlo či kino,
auta byty gramofony,
kažich, lyže, telefony,
vepřové, cibuli, sýry,
aparáty, přesné míry,
harmoniky foukací
neb kanárka pro legraci,
jízdní kola, barometry,
ponožky a teplé svetry.*

a) Jak na vás tato báseň působí?

b) O čem autor v básni píše?

c) Najděte v básni dva verše, ve kterých je popsáno, jak byli během války označováni Židé.

d) Napadá vás, jakými dalšími způsoby byli Židé omezováni? Vypište.

3. VLADIMÍR HOLAN – PANYCHIDA (úryvek)

A Bůh by musil vidět v chvění

znetvořující ponižení:

Mauthausen, Belsen, Osvětim.

A hlavy stáče na obrátku

a tváří položené k zadku,

zatímco výsměch plival k nim.

A Bůh by měl být listů znalý,

jež vězni před popravou psali

a které poslal kněz či groš.

Došlo jich málo z toho reje...

Však přec jen došly, třebaže je

nosíval slepý listonoš...

a) Jak na vás působí tato báseň?

b) Charakterizujte motiv/hlavní myšlenku básně.

c) Jaké vnímáte rozdíly mezi prvními dvěma básněmi a touto?

d) Proč se autor obrací k Bohu? Dokážete si to nějak vysvětlit?

4. OTÁZKY NA ZÁVĚR

- a) Zkuste identifikovat, které básně byly napsány dětmi a kterou sepsal dospělý člověk.
- b) Která z básní pro vás byla z hlediska významu a poselství nejpřístupnější? Proč?
- c) Jaké rozdíly vnímáte mezi básní psanou dítětem a básní psanou dospělým? Jsou zde podle vás nějaké rozdíly?
- d) Myslíte si, že váš věk hraje roli v tom, jak na texty nahlížíte a jak je chápete? Pokud ano, jak si to vysvětlujete?
- e) Zaměřte se na verš (volný x rým), jazykové prostředky (tropy, figury). Každý z textů ve stručnosti charakterizujte. Který z textů je na tropy a figury nejbohatší?
Hanuš ~~Hachenburg~~ –

Petr ~~Ginz~~ –

Panychida –
- f) Pokud vás k tomuto tématu cokoliv napadá, zde máte prostor pro vyjádření.

Příloha III – vyplněný pracovní list studentem 9. třídy

PRACOVNÍ LIST – BÁSNĚ AUTORŮ ŽIDOVSKÉHO PŮVODU

1. BÁSEŇ HANUŠE HACHENBURGA

Co jsem?
Ke kterému patřím z národů?
Já děcko bloudící?
Je mojí vlastní hrabba ghatt,
či země zrající,
spějící, malá, spanilá,
jsou Čechy vlastní, svět?

a) Jaké pocity ve vás báseň vyvolává?

zmatení

b) Zkuste postihnout ústřední motiv básně.

židů zmatení odlisností života židů od života ostatních,
přemýšlení kým vlastně patří.

c) Jak rozumíte posledním čtyřem veršům básně?

Cítím se toho myšlenky, jestli se ještě někdy z ghettka vrátí
a bude žít v Čechách, nebo ne.

d) Které ghetto na našem území bylo Hanušovou vlastí? Jak byste ghetto popsali?

Osvětim.

e) K jakému z národů Hanuš patřil? Byl Žid, nebo Čech? Svoji odpověď odůvodněte.

Byl Čech. Nationalismus není národ, ale náboženství.

2. BÁSEŇ PETRA GINZE

Dnes je jasno už všem lidem,
kdo je arijcem, kdo Židem,
neboť Žida poznáš vezdy
podle černožluté hvězdy.

A takto zmanenáný Žid,
musí dle předpisu žít.

Vždy po osmé hodině
věnovat se rodině,
dělat jako pomocný dělník,
neposlouchat ani Mělník,
nesmí si pejska dovolit
ani se nechat oholit.
A židovka dřív bohatá
nesmí mít ani kořata,
musí učit doma děti,
nakupovat od 3 do 5,
nemít šperky, česnek, víno,
koncert, divadlo či kino,
auta byty gramofony,
kožich, lyže, telefony,
vepřové, cibuli, sýry,
aparáty, přesné míry,
harmoniky foukací
nebo kanárka pro legraci,
jízdni kolo, barmetry,
ponožky a teplé svetry.

a) Jak na vás tato báseň působí?

realisticky

b) O čem autor v básni píše?

O omezeném životě židů za dobu protektorátu a druhé světové války.

c) Najděte v básni dva verše, ve kterých je popsáno, jak byli během války označováni Židé.

„neboť židů posunuli vesedy
podle černošské hvězdy“

d) Napadá vás, jakými dalšími způsoby byli Židé omezováni? Vypište.

3. VLADIMÍR HOLAN – PANYCHIDA (úryvek)

A Bůh by musil vidět v chvění

znetvořující ponížení:

Mauthausen, Belsen, Osvětim.

A hlavy s'taté na obrátku

a tváří položené k zadku,

zatímco výsměch plival k nim.

A Bůh by měl být listů znalý,

jež vězni před popravou psali

a které poslal kněz či groš.

Došlo jich málo z toho reje...

Však přec jen došly, třebaže je

nosíval slepý listonoš...

a) Jak na vás působí tato báseň?

vyčítavě
bezmocně

b) Charakterizujte motiv/hlavní myšlenku básně.

c) Jaké vnímáte rozdíly mezi prvními dvěma básněmi a touto?

d) Proč se autor obrací k Bohu? Dokážete si to nějak vysvětlit?

Protože jim nikdo jiný nepomohl.

Možná se mu i trochu vyčítá; že ani on ne.

4. OTÁZKY NA ZÁVĚR

- a) Zkuste identifikovat, které básně byly napsány dětmi a kterou sepsal dospělý člověk.

První básně od Hanuše Hachenburga
Druhá básně od Petra Ginzera → dětmi
Třetí básně od Vladimíra Holana — dospělý

- b) Která z básní pro vás byla z hlediska významu a poselství nejpřístupnější? Proč?

První, možná i ta třetí, ale ta o něco méně.

- c) Jaké rozdíly vnímáte mezi básní psanou dítětem a básní psanou dospělým? Jsou zde podle vás nějaké rozdíly?

- d) Myslíte si, že váš věk hraje roli v tom, jak na texty nahlížíte a jak je chápete? Pokud ano, jak si to vysvětlujete?

Věk jako takový ne. Vyspělost ano.

- e) Zaměřte se na verš (volný x rým), jazykové prostředky (tropy, figury). Každý z textů ve stručnosti charakterizujte. Který z textů je na tropy a figury nejbohatší?
Hanuš Hachenburg —

Petr Ginz —

Panychida —

- f) Pokud vás k tomuto tématu cokoliv napadá, zde máte prostor pro vyjádření.

Nic mě nenapadá, ale hodně štěstí s bakalářkou!

↵

Příloha IV – pracovní list vyplněný studentem maturitního ročníku

AHOJ! ♥

PRACOVNÍ LIST – BÁSEŇ AUTORŮ ŽIDOVSKÉHO PŮVODU

1. BÁSEŇ HANUŠE HACHENBURGA

Co jsem?
Ke kterému patřím z národů?
Já děcko bloudící?
Je máj vlastí hradba ghatt,
či země zrající,
spějící, malá, spanilá,
jsou Čechy vlastní, svět?

a) Jaké pocity ve vás báseň vyvolává?
Pocit zamýšlení se nad tím, kam Hanuš patří

b) Zkuste postihnout ústřední motiv básně.
Hledání se

c) Jak rozumíte posledním čtyřem veršům básně?
Hledá svůj domov

d) Které ghetto na našem území bylo Hanušovou vlastí? Jak byste ghetto popsali?
- Terezín
- Místo s omezenou svobodou

e) K jakému z národů Hanuš patřil? Byl Žid, nebo Čech? Svoji odpověď odůvodněte.
Žid

2. BÁSEŇ PETRA GINZE

Dnes je jasno už všem lidem,
kdo je arijcem, kdo Židem,
neboť Žida poznáš vezdy
podle černožluté hvězdy.

A takto zmeananý Žid,
musí dle předpisu žít.

Vždy po osmé hodině
věnovat se rodině,
dělat jako pomocný dělník,
neposlouchat ani Mělník,
nesmí si pejska dovolit
ani se nechat ohalit.
A židovka dřív bohatá
nesmí mít ani kotata,
musí učit doma děti,
nakupovat od 3 do 5,
nemít šperky, česnek, víno,
koncert, divadlo či kino,
auta byty gramofony,
kožich, lyže, telefony,
vepřové, cibuli, sýry,
aparáty, přesné míry,
harmoniky foukací
neb kanárka pro legraci,
jízdní kolo, barometry,
ponožky a teplé svetry.

a) Jak na vás tato báseň působí?

Štruktivně

b) O čem autor v básni píše?

O tom co židé směji a co ne

c) Najděte v básni dva verše, ve kterých je popsáno, jak byli během války označováni Židé.

3. a 4. verš

d) Napadá vás, jakými dalšími způsoby byli Židé omezováni? Vypište.

3. VLADIMÍR HOLAN – PANYCHIDA (úryvek)

A Bůh by musil vidět v chvění

znetvořující ponižení:

Mauthausen, Belsen, Osvětim.

A hlavy staté na obrátku

a tváří položené k zadku,

zatímco výsměch plival k nim.

A Bůh by měl být listů znalý,

jež vězni před popravou psali

a které poslal kněz či groš.

Došlo jich málo z toho reje...

Však přec jen došly, třebaže je

nosival slepý listonoš...

a) Jak na vás působí tato báseň?

Tragičtě, nechtění

b) Charakterizujte motiv/hlavní myšlenku básně.

umírání vězňů a jejich následný osud

c) Jaké vnímáte rozdíly mezi prvními dvěma básněmi a touto?

Ty předešlé byly mírnější

d) Proč se autor obrací k Bohu? Dokážete si to nějak vysvětlit?

Byl jediná jistota v době nejistoty

4. OTÁZKY NA ZÁVĚR

- a) Zkuste identifikovat, které básně byly napsány dětmi a kterou sepsal dospělý člověk.

Děti - 2. a 4.

Dospělý - 3.

- b) Která z básní pro vás byla z hlediska významu a poselství nejpřístupnější? Proč?

2. - vidíme v tom jak židé museli žít

- c) Jaké rozdíly vnímáte mezi básní psanou dítětem a básní psanou dospělým? Jsou zde podle vás nějaké rozdíly?

úroveň psaní a použití jazyka, jiné přemýšlení

- d) Myslíte si, že váš věk hraje roli v tom, jak na texty nahlížíte a jak je chápete? Pokud ano, jak si to vysvětlujete? Ano - dítě o tom textu přemýšlí jinak než dospělý člověk.

- e) Zaměřte se na verš (volný x rým), jazykové prostředky (tropy, figury). Každý z textů ve stručnosti charakterizujte. Který z textů je na tropy a figury nejbohatší? 3.

Hanuš Hachenburg - volný
- země zrající - metafora
- hledání svého domova

Petr Ginz - AABB - sdružený
- mnoho nábožně věrných členů
- vysvětlování židovského života - „desatero“

Panychida - ABBA - obkročný
- výsměch pivaři - metafora
- slápný listonoš
- básně z doby koncentračních táborů - umírání židů

- f) Pokud vás k tomuto tématu cokoliv napadá, zde máte prostor pro vyjádření.